

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociologie a andragogiky

OPUŠTĚNÉ DĚTI BEZ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY
ABANDONED CHILDREN WITHOUT CONSTITUTIONAL
EDUCATION

Bakalářská diplomová práce

Jana Nožičková

Vedoucí bakalářské diplomové práce: Mgr. Ivana Olecká

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

.....
vlastnoruční podpis

V Olomouci dne .....

Anotace:

Má bakalářská práce se zabývá rodinou, jakožto nezastupitelným prostředím pro vývoj dítěte, psychickými potřebami dětí a náhradní péčí o dítě. Na základě uvedených nedostatků ústavní péče zde dokládám nutnost změny stávajícího systému péče. Mým stěžejním tématem se proto stala profesionální pěstounská péče, jako možná alternativa k nevyhovující ústavní péči. Cílem bakalářské práce je potom představit tuto novou formu profesionální pěstounské péče, vyzdvihnout její hlavní výhody a také poukázat na nedostatky nebo překážky, které brání zavedení této péče u nás – pokud jsou. Ke splnění stanoveného cíle byly využity expertní strukturované rozhovory s odborníky v této problematice a se stávající pěstounskou rodinou. Získané informace jsem následně zpracovala technikou obsahové analýzy.

Annotation:

My bachelor's work focuses on a family as an unsubstitutable environment for a child growth, psychological needs of children, and an alternative child care. On the basis of the mentioned insufficiencies in institutional care, I appeal on necessity of change in the current care system. Thus professional foster care, as a possible alternative to unsuitable institutional care, became my primary theme. The goal of this bachelor's work is to introduce this new formula of professional foster care, to lift up its main advantages, and also, to point out its deficiencies or obstacles which prevent establishing this care in our country – if there are any. In order to achieve designated goals, I used structured dialogs with experts in the field, and with a present-day foster family. Sequentially I worked up gathered information using summary analysis technique.

Klíčová slova:

Rodina, dítě, náhradní péče o děti, profesionální pěstounská péče, expertní rozhovory.

Keywords:

Family, child, alternative child care, professional foster care, structured dialogs.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 RODINA.....	8
1.1 FUNKČNÍ RODINA.....	8
1.2 RODIČOVSKÁ LÁSKA.....	9
1.2.1 <i>Mateřská láska</i>	9
1.2.2 <i>Otcovská láska</i>	10
1.3 „NEFUNKČNÍ“ RODINA.....	11
2 DÍTĚ.....	12
2.1 POTŘEBY DÍTĚTE.....	13
2.2 OPUŠTĚNÉ DĚTI.....	14
3 NÁHRADNÍ PÉČE O OPUŠTĚNÉ DĚTI.....	15
3.1 ÚSTAVNÍ PÉČE.....	17
3.2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	19
4 DILEMA RODINA VERSUS INSTITUCE.....	23
4.1 POUZE V NĚKTERÝCH PŘÍPÁDECH ÚSTAVNÍ PÉČE „ANO“.....	23
4.2 ÚSTAVNÍ PÉČE „NE“.....	24
4.3 PREVENCE ÚSTAVNÍ VÝCHOVY.....	27
5 PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	29
5.1 POTŘEBA VZNIKU PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE JE ZALOŽENA NA TĚCHTO VÝCHODISCÍCH.....	30
5.2 SMYSL A ÚČEL PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	31
5.3 JAKÝM SKUPINÁM DĚTÍ BY MĚL BÝT TENTO TYP PĚSTOUNSKÉ PÉČE URČEN?.....	32
5.4 HLAVNÍ KLADY A ZÁPORY PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	33
5.5 ORGANIZACE NATAMA.....	35
5.5.1 <i>Principy moderně pojímané pěstounské péče dle Natamy</i>	35
5.5.2 <i>Formy moderní pěstounské péče dle Natamy</i>	36
6 PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA SLOVENSKU.....	37
7 NÁVRH MODELU PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČR.....	41
7.1 PRÁVNÍ PŘEDPOKLADY VZNIKU PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	42
7.2 FORMY PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	43
7.3 VÝBĚR A ŠKOLENÍ PROFESIONÁLNÍCH PĚSTOUNŮ.....	43

8 EXPERTNÍ ROZHOVORY.....	44
8.1 VÝBĚR RESPONDENTŮ.....	45
8.2 OTÁZKY	45
8.3 ANALÝZA ROZHOVORŮ.....	46
8.4 SHRNU TÍ.....	48
ZÁVĚR.....	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÉ ZDROJE.....	51
PŘÍLOHY.....	53

ÚVOD

V mé bakalářské práci vycházím z předpokladu, že optimální prostředí, ve kterém se dítě může zdárně vyvíjet je jediné prostředí rodiny. Zde je však nutno dodat, že biologické rodičovství je některými odborníky i částí veřejnosti přeceňováno, je považováno za jediné pravé a nenahraditelné. Podle Matějčka je ale z hlediska dítěte rozhodující psychologické rodičovství, založené na vnitřním psychickém, citovém přijetí dítěte, a nikoliv jen biologické rodičovství, je-li založeno pouze na potvrzení z porodnice.¹ Má-li se tedy dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce ve zdravou osobnost potřebuje vyrůstat v prostředí rodiny, ať již tedy vlastní či nevlastní. Pokud dítě nemůže žít ve vlastní rodině, je dle mého názoru třeba podpořit všechny formy péče v rodině náhradní. V současné době je však situace dítěte, které nemůže vyrůstat ve své původní rodině, řešena nejčastěji jeho umístěním do ústavní péče, aniž by se hledalo jiné řešení. Celkem u nás v ústavěch vyrůstá více než 22 000 dětí. Současný systém náhradní výchovné péče u nás je tedy v příkrém rozporu se závěry a doporučeními výzkumů v této oblasti i s praxí v zemích EU. Pro děti je umístění do ústavní péče značně traumatizující a v jejich psychickém a citovém vývoji je často poškozuje a negativně ovlivňuje i v dospělosti. Na základě těchto zjištění jsem se začala zajímat, zda je vůbec možné tuto situaci s vysokým počtem dětí v ústavních zařízeních nějakým způsobem změnit. Hlavní motivací pro mou bakalářskou práci proto bylo zjistit, zda existují i jiné alternativy než ústavní výchova, která dítě výrazně poznamená na celý život.

Za stěžejní téma mé bakalářské práce jsem si tedy vybrala profesionální pěstounskou péči a to z toho důvodu, že právě tento nový institut vnímám jako cestu k deinstitucionalizaci všech dětských domovů a také jako nejrychlejší způsob jak dítě umístit do náhradní rodiny. Profesionální pěstounská péče je založena na tom, že namísto ústavního zařízení se o opuštěné děti dočasně starají náhradní rodiče, kteří jsou dobře prověřeni a připraveni. Toto téma bakalářské práce jsem si zvolila také na základě svého obecného zájmu o děti a náhradní rodinnou péči. Problematika profesionální pěstounské péče mě oslovila z toho důvodu, že se jedná dle mého názoru o téma velice zajímavé a aktuální. Myslím si totiž, že existuje mnoho těch, kteří o alternativách náhradní rodinné péče a konkrétně o institutu profesionální pěstounské péče, mají zkreslené či neúplné informace. Pokládám tedy za přínosné seznámit s profesionální pěstounskou péčí sebe i čtenáře mé práce.

Cílem mé bakalářské práce je tedy představit novou formu profesionální pěstounské péče, jako alternativu k nevyhovující ústavní péči, vyzdvihnout její hlavní výhody ale také poukázat na nedostatky či limity, které brání zavedení této péče u nás – pokud jsou. Chtěla

---

¹ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha, 2008, s.103.

bych se zaměřit na tuto formu péče, neboť se domnívám se, že právě profesionální pěstounská péče skýtá novou naději pomoci opuštěným dětem vyrůstat v rodině, nikoli v ústavu. V popředí celé mé bakalářské práce by potom měl vystupovat zájem a blaho dítěte.

Má bakalářská práce se celkově dělí na osm kapitol. První obsáhlá kapitola pojednává o rodině a to především o rodině z hlediska dítěte. Vysvětluji zde roli matky a otce, coby osob prvotně odpovědných za dítě. Druhá kapitola se týká přímo dětí, blíže jsou zde objasněny pojmy jako potřeby dítěte, psychická deprivace dítěte a opuštěné dítě. Ve třetí kapitole se stručně seznámíme se všemi existujícími formami náhradní rodinné i ústavní péče v České republice. Čtvrtou kapitolou chci poukázat především na problémy a nedostatky ústavní výchovy, na základě kterých jsem přesvědčena o nutnosti hledat alternativy k ústavním zařízením. O návrzích na změnu k lepšímu potom pojednává podkapitola Prevence ústavní výchovy. Nekladu si však za cíl postihnout problematiku ústavní péče a všech jejích možných alternativ v plné šíři, ve své práci se totiž zaměřuji na jednu z více možných alternativ k ústavní péči. Touto alternativou a také mým hlavním tématem práce je profesionální pěstounská péče. Podstata a smysl této formy péče jsou objasněny v páté kapitole. Věnuji se zde dětem vhodným do profesionální pěstounské péče a organizaci Natama, která u nás nejvíce prosazuje toto moderní pojetí pěstounské péče. V rámci plnění cíle najdeme také v páté kapitole podkapitolu Hlavní klady a zápory profesionální pěstounské péče. Jelikož si myslím, že nám může být praxe profesionální pěstounské péče na Slovensku inspirací, stručně v šesté kapitole popisuji u nich již zavedený systém. Kapitola je dále doplněna velice přínosnými názory odborníků a profesionálních pěstounů ze Slovenska. Sedmá kapitola potom podává dle mého názoru zcela nejvhodnější návrh modelu profesionální pěstounské péče, tak jak by mohl být a také doufám, že bude zaveden v našich podmínkách.

Pro potřeby této práce obsahuje poslední kapitola expertní rozhovory se sociální pracovníci, soudcem a stávající pěstounskou rodinou. V praktické části je mým hlavním cílem zjistit postoje a názory těch, s kterými je profesionální pěstounská péče v těsném kontaktu. Očekávám, že mi z názorů respondentů vyplynou především klady a zápory profesionální pěstounské péče, vhodné ke srovnání s teoretickými východisky bakalářské práce.

1 RODINA

Rodina je prostorem, ve kterém dochází k formování osobnosti člověka, prostorem tvorby lidského kapitálu, výchovy a růstu budoucích generací. Byla a je tedy základní jednotkou všech lidských společností. Podle Z. Matějčka je rodina společenství, kde se sdílí čas, prostor, úzkost i naděje, kde se soužitím všichni „učí pro život“, kde všichni formují svou osobnost a mají možnost zrát k moudrosti – a kde podstatnou složkou všeho je vzájemně sdílená a působená radost.²

Veřejnost nejčastěji pod pojmem rodina označuje přirozenou formu rodiny, tedy domácnost tvořenou párem muže a ženy a jejich dětmi. Tuto formu rodiny prakticky veškeré laické vědomí označí za „normální rodinu“ a odborník potom za „rodinu nukleární“.³

Pro mou práci je důležité pojímat rodinu především z hlediska dítěte. V souvislosti rodiny s dítětem tedy Matoušek uvádí, že výchova dítěte během prvních let života je jen stěží možná mimo rodinu. Podle něj je rodina: „unikátní a nenahraditelná instituce proto, že optimálně spojuje osobní zaujetí dospělých na prospěchu partnerů i dětí.“⁴

Dle Matějčka má rodina pro dítě jedinečné a výsadní postavení v několika směrech:

1. stojí na začátku vývoje dítěte a má tedy možnost ovlivňovat jej v jeho nejcitlivějších fázích,
2. nejvíce přirozeným způsobem a nejvýdatněji uspokojuje základní psychické potřeby dítěte,
3. je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny vztahy další, do nichž samo vstoupí.⁵

1.1 Funkční rodina

V Úmluvě o právech dítěte stojí: „V zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a pozornosti.“⁶ Matějček, který nahlíží na rodinu převážně z hlediska potřeb dítěte považuje za funkční rodinu v ideálním případě takové prostředí, které je stálé, citově příznivé a přijímající. Při předpokladu, že takovéto ideální prostředí dítěti zaručí jedinečně zdravá rodina, považují zde za

² MATĚJČEK, Z., LANGMAIER, J. *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1941.

³ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. Brno: Blok, 1990, s. 18.

⁴ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 183.

⁵ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 2004. s. 16.

⁶ BUBLEOVÁ, V. a kol. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2009, s. 6. Dostupné na: http://vzd.cz/sites/default/files/Pruvodce_nrp.pdf (ze dne 2. 6. 2009).

nutné vymezit zdravou, normální rodinu. V literatuře jsem se nejčastěji setkávala s pojmem „funkční rodina“. Vymezení rodinného fungování uvádí S. R. Sauber s kolegy. Je to schopnost rodiny fungovat ve čtyřech rozhodujících oblastech:

- osobní fungování (spokojenost členů se svou pozicí a rolí v rodině),
- manželské, partnerské fungování (vzájemný soulad, porozumění, spokojenost v sexuální oblasti),
- rodičovské fungování (odpovědnost za výchovu dětí a pocit obohacení z rodičovské role),
- socioekonomické fungování (ekonomická úroveň rodiny i sociální začlenění).⁷

Z knih a pozdějších prací Langmaiera a Matějčka a v souladu s výzkumy dalších autorů dle mého názoru přesvědčivě vyplývá, že dítě nutně potřebuje ke svému zdravému vývoji funkční rodinu, která uspokojuje jeho psychické potřeby. Je potřeba si ale uvědomit, že bohužel ne každé dítě má štěstí vyrůst ve své původní funkční rodině s milujícími rodiči.⁸

1.2 Rodičovská láska

Tuto kapitolu zde zařazuji, protože dítě je po dlouho dobu plně odkázáno na láskyplnou péči svých rodičů a jedině rodiče tedy nesou primární odpovědnost za blaho a osud dítěte. O rodičovství se velice často mluví ve spojitosti s tzv. instinkty. Kdy předpokládáme, že v každém člověku je zakódována touha mít děti a tak jako existuje pud pohlavní, existuje i pud rodičovský. Nyní ale vyvstává otázka: Jak je potom možné, že se setkáváme s opuštěnými dětmi a například s ženami bez mateřského instinktu, když budeme rodičovskou lásku pokládat za cosi přirozeného pro každého jedince? Velice zajímavý pohled na instinkty k rodičovství podává Badinter ve své knize *Mateřská láska*. Nesmíme ale zapomínat ani na roli otců v rodině, kteří jsou pro výchovu dítěte nezbytní stejně jako matky. Proto o jejich roli v rodině tato kapitola také pojednává.

1.2.1 Mateřská láska

Vazba mezi matkou a dítětem je pro dítě prvním a nejdůležitějším vztahem v životě. Když se tuto primární vazbu nepodaří vybudovat, může to pro dítě znamenat, že bude mít po celý život potíže s navazováním blízkých vztahů.⁹ Specifický citový vztah dítěte k mateřské osobě se v plné síle rozvíjí kolem 8. měsíce života a ve stejnou dobu se také u kojence objevuje tzv.

⁷ SOBOTKOVÁ, I. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. 1. vyd. Praha: MPSV, 2003, s. 10.

⁸ KOLUCHOVÁ, J., SOBOTKOVÁ, I. Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi*, č. 1, 2004, s. 13-15.

⁹ ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001, s. 74.

specifický strach z cizích lidí.¹⁰ V této souvislosti se také objevuje pojem mateřská láska, jako vrozený mateřský instinkt k dítěti. Například Šporcová a Winkler uvádějí, že matky se silným mateřským poutem mají lepší předpoklady překonat počáteční obtíže spojené s mateřstvím. Lze také předpokládat, že slabé citové pouto k malému dítěti je jednou z hlavních příčin jeho opuštění a souhlasu s umístěním do ústavní péče.¹¹ Tak dlouho se tedy mluvilo o mateřské lásce, až byla spousta lidí ochotna uvěřit, že pro ženu není příjemnější povinnosti, než celé dny pečovat o dítě a zároveň se odsuzovaly ty, které tyto povinnosti neuměly nebo nechtěly plnit. Ideologický tlak byl tak silný, že se ženy cítily povinné být matkami, i když ne každé ženě udává smysl života právě mateřství.¹²

Díky již zmiňované knize *Mateřská láska* se můžeme přesvědčit, že onu mateřskou lásku rozhodně nemůžeme pokládat za něco zákonitého a jasně daného přírodními instinkty. Například v 18. století neměla mateřská láska společenskou hodnotu. Kojenec byl tehdy rodičům na obtíž a nebylo žádnou výjimkou, že dítě dali k placené kojné. Dítě překázelo nejen v manželském životě ale i v matčiných požitcích a společenském životě. Až na konci 18. století je novinkou spojení slov láska a mateřská. Trvalo téměř sto let než se více méně překonalo sobectví a lhostejnost matek. Především pak až v 19. století se začaly zdůrazňovat radosti mateřství a některé ženy konečně obětovaly požitky, půvab i odpočinek. A až v nynější době se dítě stalo nejdrahocennějším majetkem – bytostí, kterou není možné nahradit. Badinter píše: „Nemilovat svoje dítě se stalo nevysvětlitelným zločinem.“¹³

Touto kapitolou jsem se snažila vysvětlit, že rozhodně nemůžeme považovat mateřské chování a láskyplnou péči o dítě za přirozenou součást ženské povahy. A také, že ne každé ženě přináší mateřství radost a uspokojení. Například Elizabeth Badinter si v této souvislosti myslí, že mateřský instinkt je zkažený ženskými zájmy a sobectvím.¹⁴

1.2.2 Otcovská láska

Jako přednost úplné rodiny vnímáme právě otcovský potenciál. Homola uvádí, že otec je identifikačním vzorem pro syny, modelem chování mužů pro dcery a zároveň pro děti obojího pohlaví modelem emočního a sociálního chování. Nepřítomnost otce v rodině potom působí nepříznivě, např. vyvolává neklid, nedisciplinovanost, pocity křivdy a méněcennosti, zvyšuje agresivní a nevázané chování.¹⁵

V rodině, jako v nejvýznamnějším socializačním prostředí, dítě získává první zkušenosti a

¹⁰ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 14.

¹¹ ŠPORCOVÁ, I., WINKLER, J. Potřeby dítěte a náhradní výchovná péče. *Sociální práce*, č. 21, 2003, s. 54-69.

¹² BADINTER, E. *Mateřská láska*. Bratislava: Aspekt, 1998, s. 188.

¹³ BADINTER, E. *Mateřská láska*. Bratislava: Aspekt, 1998. 154.

¹⁴ BADINTER, E. *Mateřská láska*. Bratislava: Aspekt, 1998, s. 135.

¹⁵ HOMOLA, M. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: SPN, 1974, s. 84.

vztahy a také se formuje identifikace dítěte s mužskou a ženskou rolí. Role matky a otce tudíž dítěti umožní přijetí vlastní identity. Matějček se k tomuto domnívá, že ve druhém a třetím roce dítě vrůstá do rodiny a vytváří si vědomí vlastní příslušnosti. Ale vědomí vlastní identity se dle něj lépe utváří, jestliže dítě žije v trojstranném vztahu (dítě, matka, otec).¹⁶ Jedna psychologická studie shrnuje své nálezy v moudré poznání, že: „matka vede dítě k člověku a otec k lidem.“¹⁷

1.3 „Nefunkční“ rodina

Jak jsem již uvedla, otec a matka jsou modelem a vzorem pro děti, jsou součástí rodiny a proto je také pro dítě velmi důležitá stabilita rodiny. Pokud můžeme určité rodiny označit jako normální, zdravé či funkční, je zřejmé že může nastat i protiklad- nefunkční (dysfunkční) rodina. Všechny dále popsané typy rodin zde uvádím z toho důvodu, že se různě vzdalují od ideálu normální, funkční rodiny a mohou se tedy stát významným činitelem, který zvyšuje riziko ohrožení a opuštění dítěte.

Současná rodina totiž spočívá výhradně na citech obou partnerů a protože city představují velmi křehké pouto, stala se také z rodiny velmi křehká instituce. Je tedy z mnoha možných důvodů náchylná k rozpadu, což vede k značné pluralitě podob rodiny. Možný vysvětluje, že to co se nám většinou asociuje s funkční rodinou je častěji ideálem, trvalým cílem našeho snažení, než pro všechny platnou realitou. Dále také uvádí, jako příklady různých podob rodiny, nesezdaná soužití, neúplné a sloučené rodiny, nevlastní rodiny, apod.¹⁸

Děti, které prožijí rozvod svých rodičů, se pak stávají členy nově uspořádaných rodinných soužití, kde mohou být vztahy na jedné straně jednodušší, na druhé straně však často velmi spleťtí vrstvené. V neúplných rodinách výchovu v rodině zabezpečuje jen jeden z rodičů, ve velké většině je to žena – matka.¹⁹ Se současnou vysokou mírou rozvodovosti můžeme sledovat také vzrůstající počet dětí, kterým bude chybět v životě významný socializační vzor, a to otec. Neúplnost rodin vysvětluje také vzrůstající počet sloučených rodin. Sloučené rodiny vznikají manželstvím dvou lidí, ze kterých alespoň jeden přináší do manželství dítě nebo děti. Nevlastní rodinou potom můžeme rozumět takovou rodinu, kdy jeden z rodičů není biologickým rodičem dítěte. Mnohem složitější je ovšem případ, kdy jsou oba rodiče biologicky nevlastní.²⁰

¹⁶ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 51.

¹⁷ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 2004, s. 51.

¹⁸ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 22.

¹⁹ *Národní koncepce sociální politiky*. Praha: MPSV, 2005. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf (ze dne 2. 6. 2009)

²⁰ MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 2004, s. 66.

Matoušek uvádí: „Děti vyrůstajících v neúplných rodinách stále přibývá, přibývá i počet dětí vyrůstajících s nevlastními rodiči a zvyšuje se i počet tzv. sociálních sirotků, tedy dětí, které sice mají biologické rodiče, ale ti nejsou schopni nebo ochotni o dítě pečovat. Křehkost rodiny se tudíž státy snaží kompenzovat ochranou dítěte a budováním systémů náhradní rodinné péče.“²¹

2 DÍTĚ

Ve své práci orientované na blaho dítěte vycházím ze základního a důležitého faktu, že se dítě rodí jako nejzranitelnější člen rodiny a je plně odkázáno na péči a výchovu dospělých členů rodiny. Psychiatr D. Winnicott jednou řekl, že „dítě neexistuje“, může existovat pouze „matka a dítě“. Pod pojmem matka nerozuměl jen žena-matka. Psychologové totiž hovoří o tzv. blízké mateřské osobě, která se o dítě stará, kde není podstatné pohlaví, věk či příbuzenský vztah.²² V této souvislosti Matějček uvádí: „Pro dítě je životně důležité, aby nabylo jistoty ve vztahu ke svým lidem, aby mělo příležitost poznávat, kdo, kdy a jak je schopen zbavit je úzkosti, aby mělo spolehlivé citové základny.“²³

Jsou však uváděny rizikové faktory, které mohou ovlivnit kvalitu rodičovství a podporu péče o děti:

- rodiče byli sami svými rodiči zanedbáváni nebo týráni a neměli možnost zažít jinou významnou pečující zkušenost,
- rodič je nezletilý nebo ve věku blízkém zletilosti,
- rodič žije sám,
- rodič má snížené intelektové schopnosti nebo psychiatrické onemocnění,
- rodič užíval nebo užívá návykové látky (alkohol, drogy),
- rodič vyrůstal v zařízení pro výkon ústavní výchovy,
- špatná kvalita vztahu rodičů,
- rodina je sociálně izolovaná, chybí jí podpora širší rodiny i širší sociální sítě,
- riziková sociální situace rodiny (rodina žije dlouhodobě na hranici životního minima),
- rodiče jsou dlouhodobě nezaměstnaní, mají problémy s bydlením, s hrazením nákladů

²¹ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 182.

²² http://web.changenet.sk/aa/files/4221973d3c28b786b2f06b680c02cab0/publikacie/hladame_rodicov2009_final.pdf (ze dne 18. 2. 2010).

²³ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008, s.103.

na bydlení atp.),

- počaté dítě je nechtěné, je překážkou ve vedení způsobu života, kterým by rodič/e chtěl/i žít.²⁴

2.1 Potřeby dítěte

Členěním a systematizací základních potřeb se zabývala řada autorů (Murray, Maslow, Dunovský aj.)²⁵ ale u nás je to samozřejmě především Langmeier a Matějček, právě z jejich koncepce Pražské školy zde budu vycházet.

Vedle naprosto nezbytných biologických potřeb jako jsou čistý vzduch, čistá voda, správná strava, přiměřené teplo, stálé přístřeší a ochrana před škodlivými vlivy, je pro zdárný a spokojený vývoj dítěte nezbytné uspokojení i pětice základních psychických (psychosociálních) potřeb. Jsou jimi:

- 1) **potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů** (potřeba stimulace). Pro člověka to znamená, že se nebude nudit ani že nebude soustavně podněty přetěžován.
- 2) **potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech** (potřeba smysluplného světa). Dítě se potřebuje vyznat v chaosu podnětů, který na ně doléhá, potřebuje se naučit rozlišovat, diferencovat, potřebuje mít kolem sebe svět, kterému rozumí a do něhož je krok za krokem uváděno.
- 3) **potřeba prvotních citových a sociálních vztahů**, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů (potřeba jistoty, bezpečí). Tento vztah ovšem musí být vzájemný, hluboký, láskyplný a trvalý, neboť jedině tak poskytuje dítěti pocit životní jistoty a bezpečí.
- 4) **potřeba osobní identity**, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty, vlastního místa ve společnosti, potřeba autonomie vlastní osobnosti.
- 5) **potřeba otevřené budoucnosti**, naděje neboli životní perspektivy. Matějček o této potřebě říká: „Její uspokojení dává lidskému životu časové rozpětí, což přeloženo do psychologické řeči znamená rozpětí mezi otevřeností a uzavřeností osudu, mezi nadějí a beznadějí, mezi životním rozletem a zoufalstvím.“²⁶

Avšak každá z těchto potřeb může být v průběhu života dítěte neuspokojována. Trvá-li tento stav příliš dlouhou dobu, dochází k deprivaci. Podle Langmeiera a Matějčka je deprivace: „stav, který vzniká, jestliže člověk nemá uspokojovány základní psychické potřeby

²⁴ BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s.18.

²⁵ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 207.

²⁶ MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 209.

v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.²⁷ Lidé, kteří byli postiženi psychickou deprivací v dětství, často vyrostou v osobnosti ochuzené v citové oblasti, nejsou dobře schopni lásku ani dávat, ani přijímat. Matějček říká: „Děti vychovávané bez lásky předávají ne – lásku z jedné generace na druhou.“²⁸

Pro zajímavost se dle výzkumu prof. Koluchové až čtvrtina dětí dostala do ústavu sociální péče jako nevzdělavatelné v důsledku nerozpoznané ústavní deprivace.²⁹

2.2 Opuštěné děti

Nefunkčnost či rozpad rodiny svými negativními důsledky dopadá především na dítě/děti. Ve své práci budu používat pojem "opuštěné dítě". Dítě je svými rodiči opuštěno, pokud rodiče nemají zájem dítě vychovávat a neplní svoje rodičovské povinnosti. Pod pojmem opuštěné dítě mám tedy na mysli dítě, které se ne vlastní vinou ocitne bez vlastní rodiny a bez naděje na změnu poměrů v biologické rodině.³⁰

Jak uvádí Elisabeth Badinter: „Možnými důvody, které však ženy většinou tají a na základě kterých se nestarají o svoje děti, spočívají ve dvou okolnostech. Na jedné straně je to egoismus, v důsledku kterého ženy upřednostňují vlastní svobodu a osobu, na druhé straně je to samolibost, která jim brání vtěsnat svoji ženskou důstojnost do hranic mateřství. Dítě je v jejich případě materiální překážkou v požitkářském životě.“³¹

Dle Vrtbovské jsou opuštěnými dětmi především:

- děti, které byly v době narození nebo později odloženy nebo zcela opuštěny,
- děti, které přišly tragicky a náhle o rodiče,
- děti, které jsou z důvodů fyzického, psychického nebo sexuálního zneužívání a týrání, odebrány z rodiny,
- děti zanedbávané a děti, o něž se rodiče starají nevhodným nebo nedostatečným způsobem,
- děti, jejichž rodiče mají zájem o co nejlepší péči o dítě, ale nejsou ji schopni sami,

²⁷ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*, 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 84.

²⁸ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 26.

²⁹ KOLUCHOVÁ, J. Z výsledků dlouhodobých výzkumů pěstounských rodin. *Pediatric pro praxi*, 3/2003, s. 118-120.

³⁰ VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*, Natama, 2005, s. 3. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

³¹ BADINTER, E. *Materská láska*. Bratislava: Aspekt, 1998. s. 82.

dočasně nebo úplně, poskytnout,

- děti, které vlivem vrozených dispozic či onemocnění nebo deprivace či zažitých traumat projevují závažné výchovné problémy a vlastní rodina si s nimi neví rady a nebo se ně neumějí, či nechtějí trvale starat.³²

Je bohužel zřejmé, že se ve společnosti budou vždy objevovat rodiče, kteří dočasně nebo trvale nebudou schopni a ochotni své děti vychovávat, a to z mnoha příčin. Je proto žádoucí, aby společnost našla nejvhodnější způsob řešení situace opuštěného dítěte.³³

3 NÁHRADNÍ PÉČE O OPUŠTĚNÉ DĚTI

System náhradní péče řeší v současné době pouze ojediněle případy skutečně osiřelých dětí, tj. těch, kterým jeden z rodičů nebo oba rodiče zemřeli. V takových situacích zastávají roli rodičů velmi často prarodiče, či jiní blízcí příbuzní. V náhradní péči se ve většině případů můžeme setkat s životními osudy sociálně osiřelých dětí, tj. těch, které mají žijící rodiče nebo alespoň jednoho z nich, ale ti se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat.³⁴ Neměli bychom, ale pouze na základě těchto sloves, rodiče rovnou odsoudit tak, jak přiblížila situaci mnohých rodičů V. Hofrová na celostátním semináři.

- Mezi rodiči, kteří se o své dítě *nemohou* starat bývají nejčastěji rodiče s nějakým zdravotním handicapem. Mají své dítě často velmi rádi, ale vzhledem ke svému onemocnění mu nemohou poskytnout trvalé a bezpečné zázemí.
- Rodiče, kteří v dětství sami prošli ústavní výchovou nebo vyrůstali v nefunkční rodině, zase často *neumí* o své dítě pečovat. Mají dobrou vůli, často i snahu, ale chybí jim model rodiny, neví, jak to udělat. Patří sem i rodiče s nižším intelektovým potenciálem.
- Poslední skupinu tvoří rodiče, kteří se o své děti *nechtějí* starat. Jejich situace bývá velmi různorodá – nejčastěji osamělé ženy, které nemají dostatečné zabezpečení pro sebe a dítě.³⁵

³² VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*, Praha: Natama, 2005, s. 3. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

³³ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*, 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s.18.

³⁴ BUBLEOVÁ, V. a kol. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2009, s. 6. Dostupné na: http://vzd.cz/sites/default/files/Pruvodce_nrp.pdf (ze dne 2. 6. 2009).

³⁵ HOFROVÁ, V. Příprava budoucích pěstounů a osvojitelů – situace dítěte před svěřením do rodiny. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*. Dostupné na <http://www.triada-centrum.cz/nrp/sbornik.pdf> (ze dne 3. 2. 2010).

Následující tabulka udává současné údaje počtu dětí umístěných do různých forem náhradní péče. Pro větší přehlednost jsem zvýraznila sloupeček s počtem dětí umístěvaných do ústavní péče. Oproti jiným formám totiž tato čísla jednoznačně převyšují a to v kterémkoli kraji. Oldřich Matoušek zde vidí problém nejvíce v rigidnosti úředníků: „Dělají to tak, protože jsou tak zvyklí.“ Podle jeho mínění by v dětských domovech nemusela skončit více jak polovina dětí. „Klíčem ke snížení počtu odebraných dětí je větší podpora organizací, které poskytují mimoústavní péči. Dětské domovy by se měly postupně rušit“: říká Matoušek.

Tab. 3.1 Umíst'ování dětí do náhradní péče (rok 2008)

Kraj	Péče budoucích osvojitelů	Osvojení	Péče jiných občanů než rodičů	Ústavní výchova	Péče budoucích pěstounů	Neumístěné děti a mladiství
Praha	65	71	100	223	80	9
Středočeský	41	54	177	241	26	13
Jihočeský	26	36	80	146	16	1
Plzeňský	20	17	84	118	14	8
Karlovarský	35	29	118	119	27	3
Ústecký	73	85	248	305	48	24
Liberecký	23	25	82	94	19	14
Královéhradecký	36	26	83	135	20	6
Pardubický	21	32	32	125	24	1
Vysočina	29	18	30	58	24	0
Jihomoravský	38	47	101	164	29	11
Olomoucký	25	26	40	130	28	6
Zlínský kraj	14	25	35	100	8	11
Moravskoslezský	55	51	192	337	75	32
Česká republika	501	542	1 402	2 295	438	129

Zdroj: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5942/Statisticka_rocenka_2008.pdf, vlastní úprava.

Pojem náhradní péče o dítě v sobě zahrnuje náhradní ústavní péči a náhradní péči rodinnou. Pro úplnost o všech možných formách péče o opuštěné děti následuje jejich stručný popis.

3.1 Ústavní péče

Tam, kde rodina z některých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí.³⁶ Jejich následný popis čerpám ze Zprávy o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice.³⁷ V současné době je náhradní výchova realizována v resortu tří ministerstev.

Instituce ústavní výchovy v resortu ministerstva zdravotnictví

Do resortu ministerstva zdravotnictví ČR spadají kojenecké ústavy, dětské domovy do 3 let, dětské psychiatrické léčebny a dětská centra.

Primárním úkolem *kojeneckých ústavů a dětských domovů do 3 let* je poskytování základní péče o svěřené děti. Sekundárním úkolem je ve spolupráci s oddělením sociálně-právní ochrany dětí a mládeže na okresním úřadě vyjasnit sociálně – právní situaci dítěte. V případech, že se rodina o dítě nezajímá, může soud dítě právně uvolnit. V takovém případě může být dítě adoptováno či svěřeno do pěstounské péče.

V *dětských psychiatrických léčebnách či na odděleních dětských psychiatrií* některé děti tráví měsíce a někdy i několik let svého života, i když mají nařízenou ústavní výchovu. Děti stráví někdy i roky v takovýchto zařízeních v podstatě mimo systém péče o děti bez rodinného zázemí.

Dětské centrum je komplexní zařízení, které zahrnuje jednak ambulantní část a jednak lůžkovou část. V dětském centru působí tzv. sociálně-pediatrický tým – lékař, psycholog, speciální pedagog, různí terapeuti (fyzioterapeut, muzikoterapeut, arteterapeut apod.). Pojem dětské centrum není v platných právních normách zakotven. V současné době však probíhá příprava zákona o dětských centrech.

Instituce ústavní výchovy v resortu ministerstva školství

Do resortu ministerstva školství a mládeže a tělovýchovy ČR spadá diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav pro děti a mládež. Účelem zařízení je poskytovat dětem od 3 do 18 let (případně zletilým osobám do 19 let) náhradní výchovnou péči a to na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově, ochranné výchově nebo o předběžném opatření.

³⁶ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*, 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 12.

³⁷ SVOBODOVÁ, M., VRTBOVSKÁ, P. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha: DOM, 2002, s.10. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/dokumenty/downloads_Zprava.pdf (ze dne 12. 10. 2009).

Diagnostické ústavy pro děti a mládež je rezidenční zařízení, které přijímá děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou zpravidla ve věku od 3 do 18 let. Diagnostický ústav tyto děti na základě výsledků komplexního vyšetření a zdravotního stavu dále umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů.

Dětské domovy jsou zařízení pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají poruchy chování, zpravidla ve věku od 3 do 18 let. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Ředitelé se v současnosti snaží vyhovět moderním trendům směřujícím k rodinnému typu dětských domovů.

Dětské domovy se základní školou pečují o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, jsou-li nezletilými matkami, vyžadují-li pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu výchovně léčebnou péči apod. Do dětského domova se základní školou mohou být umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

Výchovné ústavy pečují o děti starší patnácti let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se základní školou. Výjimečně též dítě starší 12 let s uloženu ústavní výchovou. Zpravidla se zařizují odděleně podle pohlaví a stupně obtížnosti výchovy.

Instituce ústavní výchovy v resortu ministerstva práce a sociálních věcí

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytuje péči dítěti, které se ocitlo bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy. Péči poskytuje také dítěti, které se ocitlo bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě týrané nebo zneužívané nebo o dítě, jehož základní práva jsou závažným způsobem ohrožena.

Zařízení sociálních služeb- v domovech pro osoby se zdravotním postižením může být vykonávána ústavní výchova podle zvláštních právních předpisů (zákon o rodině).

3.2 Náhradní rodinná péče

Jedná se o situaci, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.³⁸ Tato forma péče o opuštěné děti u nás v současné době zahrnuje svěřením do péče jiné osoby než rodiče, osvojení, poručenství, pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu. Dále následuje jejich stručný popis.

Svěření do péče jiné osoby než rodiče

Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému dítěte (svěření dítěte do péče prarodičů), ale může to být i někdo jiný, kdo je dítěti blízký, k němuž má dítě vytvořený citový vztah. Využívá se zejména pro řešení situací, které mají krátkodobý charakter (nemoc, uvěznění, nezletilost rodičů apod.). V případě tohoto institutu nemají občané nárok na pěstounské dávky.³⁹

Osvojení (adopce)

Osvojení je v našem státě nejvyšší možnou a bezkonkurenčně nejčastěji realizovanou formou náhradní rodinné péče. Při osvojení přijímají manželé či jednotlivci za vlastní opuštěné dítě a mají k němu stejná práva i povinnosti, jako by byli jeho rodiči. O osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně tři měsíce, po které zájemce o dítě pečuje zcela na své náklady⁴⁰.

Rozlišujeme dvě základní formy osvojení:

- zrušitelné osvojení (adopce 1. stupně) i v tomto případě jsou osvojitelé uvedeni v rodném listě dítěte jako jeho rodiče, je však možné v mimořádných případech toto osvojení zrušit.
- nezrušitelné osvojení (adopce 2. stupně) je v praxi častěji využíváno a osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte namísto původních rodičů, kdy toto osvojení již zrušit

³⁸ <http://www.adopce.com/beta/adopce/uvod.php?stranka=2> (ze dne 11. 1. 2010).

³⁹ BUBLEOVÁ, V. a kol. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2009, s. 6. Dostupné na: http://vzd.cz/sites/default/files/Pruvodce_nrp.pdf (ze dne 2. 6. 2009).

⁴⁰ BUBLEOVÁ, V. a kol. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2009, s. 6. Dostupné na: http://vzd.cz/sites/default/files/Pruvodce_nrp.pdf (ze dne 2. 6. 2009).

nelze.

Dále rozlišujeme i mezinárodní osvojení, tj. osvojení dětí do ciziny a z ciziny. Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původní. V České republice umožňuje a funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně⁴¹.

Poručenství

Soud ustanoví dítěti poručníka většinou z řad osob blízkých rodině dítěte v případě, že:

- rodiče dítěti zemřeli,
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti,
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti,
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.⁴²

Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte a dítě vychovává, zastupuje a spravuje jeho majetek místo rodičů. Pokud nemůže být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí.⁴³

Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě, nebo do společné pěstounské péče manželů.⁴⁴

Typy pěstounské péče:

- Individuální pěstounskou péčí můžeme dále rozlišovat podle toho, v jakém příbuzenském vztahu jsou pěstouni k dítěti: vykonávaná prarodiči, vykonávaná jinými příbuznými; pěstounská péče vykonávaná cizími osobami (tzv. „klasická“ pěstounská péče);
- Skupinová pěstounská péče může být vykonávána ve velkých pěstounských rodinách manžely – pěstouny anebo v SOS dětských vesničkách, kde je pěstounskou péčí pověřena sama matka – pěstounka.⁴⁵

Pěstounská péče na přechodnou dobu

⁴¹ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*, 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s.15.

⁴² MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*, 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s.17.

⁴³ SVOBODOVÁ, M., VRTBOVSKÁ, P. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha: DOM, 2002, s.10. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/dokumenty/downloads_Zprava.pdf (ze dne 12. 10. 2009).

⁴⁴ BUBLEOVÁ, V. a kol. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2009, s. 6. Dostupné na: http://vzd.cz/sites/default/files/Pruvodce_nrp.pdf (ze dne 2. 6. 2009).

⁴⁵ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*, 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s.16.

Pěstounská péče na přechodnou dobu je u nás platná od 1. 6. 2006 a byla tímto zavedena nová forma či podskupina náhradní rodinné péče. Jak z názvu vyplývá, jedná se o dočasný pobyt dítěte v pěstounské rodině. Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu. Obecně řečeno se jedná o péči v takovém případě, kdy biologičtí rodiče dítěte nejsou dočasně, po určitou dobu schopni vykonávat své rodičovské povinnosti a o dítě soustavně a kvalitně pečovat, nebo když se pro dítě teprve zajišťuje dlouhodobější řešení ve formě klasické pěstounské péče či osvojení.⁴⁶

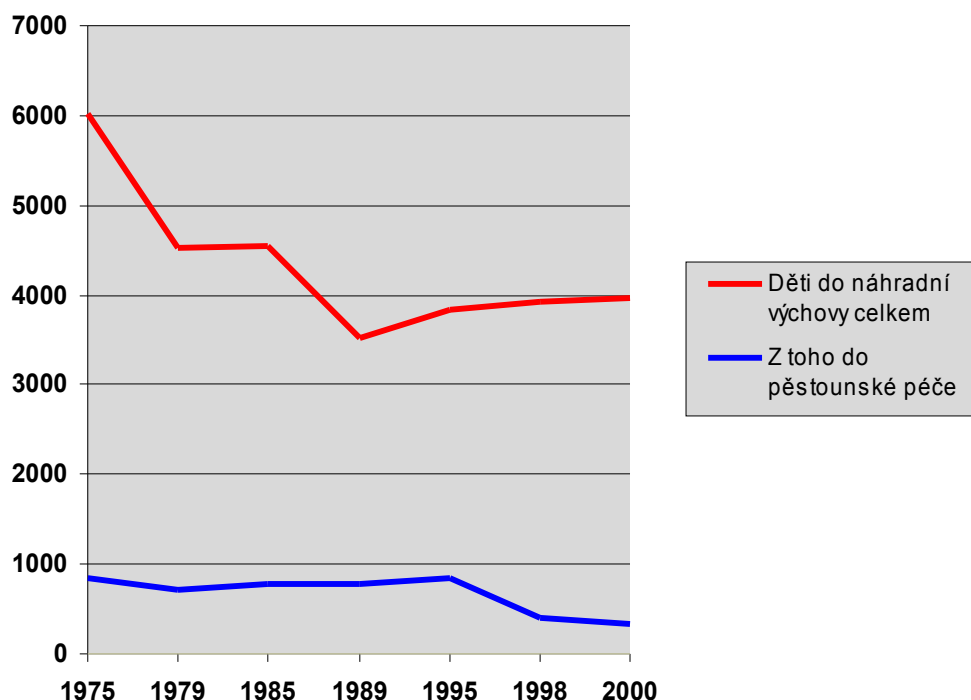
Děti, které jsou nejčastěji umisťovány do pěstounské péče jsou děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika. Patří sem i skupina dětí, u kterých brání jejich svěření do osvojení překážky právní, především nesouhlas rodičů. V případě svěření dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk původních rodičů s dítětem. Tato skutečnost bývá někdy problematickým momentem pěstounské péče. I když je obecně uváděno, že osvojení je nejvyšší forma náhradní rodinné péče, musíme si uvědomit, že trvá-li zájem rodičů o dítě a rodiče s osvojením nesouhlasí, stává se pěstounská péče tím nejlepším z ne zcela dokonalých řešení.⁴⁷ Dlouhodobou perspektivu dítěte umístěného v pěstounské péči oceňují zahraniční odborníci, kteří měli možnost náš systém náhradní rodinné péče poznat. To, co bylo a je u nás v dobrých pěstounských rodinách samozřejmé, a to dlouhodobý a jistý vztah dítěte k pěstounům, mnozí z nich teprve objevují. Sobotková uvádí: „Naši angličtí kolegové hodnotili kladně dlouhodobost naší pěstounské péče, pojetí pěstounské rodiny jako skutečné rodiny se všemi jejími terapeutickými možnostmi.“⁴⁸ Bylo také prokázáno, že v pěstounské péči je psychická deprivace napravitelná v mnohem větší míře, než se dosud myslelo.

Graf 3.2.1 Počet dětí do náhradní výchovy a do pěstounské péče

⁴⁶ GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 54.

⁴⁷ GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 46.

⁴⁸ SOBOTKOVÁ, I. Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. *Náhradní výchova dětí - možnosti a meze*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 113-121.

Zdroj: SVOBODOVÁ, M., VRTBOVSKÁ, P. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha: DOM, 2002, s.10. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/dokumenty/downloads_Zprava.pdf

Předcházející graf vykresluje situaci v náhradní rodinné péči z hlediska počtu umístěných dětí. V dlouhodobém časovém horizontu si můžeme povšimnout velice nízkého počtu dětí umístěných v pěstounských rodinách oproti jiným formám péče v ČR. Faktem totiž zůstává, že je u nás skutečně málo osob ochotných stát se pěstounským rodičem. Přesné aktuální počty pěstounských rodin a jejich nárůst za rok 2008 potom uvádím v tabulce 3.2.2.

Tab. 3.2.2 Počet pěstounských rodin (rok 2008)

<i>Kraj</i>	Celkem k 1. 1. 2008	Celkem k 31. 12. 2008	nárůst
Praha	394	437	43
Středočeský	562	633	71
Jihočeský	286	334	48
Plzeňský	198	245	47
Karlovarský	278	305	27
Ústecký	489	542	53
Liberecký	271	280	9
Královéhradecký	265	285	20

Pardubický	256	261	5
Vysočina	187	208	21
Jihomoravský	485	558	73
Olomoucký	329	420	91
Zlínský	264	280	16
Moravskoslezský kraj	914	1 002	88
Česká republika	5 178	5 790	612

Zdroj: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5942/Statisticka_rocenka_2008.pdf

4 DILEMA RODINA VERSUS INSTITUCE

Albín Škoviera uvádí: „Nejzásadnější rozdíl mezi fungující rodinou a institucí spočívá v tom, jak dítěti naplňují potřeby bezpečí, jistoty, stability, emocionální podpory a čitelnosti životního prostředí. Pro rodinu je ale také příznačné, že dospělí vychovatelé zdaleka nejsou jenom uspokojovateli potřeb svých dětí. Vychovávat své děti není totiž jejich zaměstnání, jejich profesí- oni se na osudu dítěte bytostně angažují.“⁴⁹

Je samozřejmě zcela nesporné, že pro dítě je nevhodnější vyrůstat ve své biologické rodině. Pokud je mu to však z jakýchkoli důvodů odepřeno musí být o něj postaráno a umístěno do náhradní péče. Dle mého názoru by se mělo vynaložit co největší úsilí k tomu, aby byla vždy preferována rodina před ústavní péčí.

4.1 Pouze v některých případech ústavní péče „ANO“

Navzdory názorům, že je ústavní péče zcela nepotřebná, existuje určitá skupina dětí, pro které je tato forma péče optimální. Mnozí autoři (např. R. Soisson, M. Brundl, M. Winkler) se shodují na tom, že náhradní institucionální výchova je zatím potřebná pro děti staršího školního věku, kdy se uvádí, že jejich věk je limitem, za kterým můžeme jen zřídka očekávat, že se dítě úplně spontánně přizpůsobí vnitřní citové atmosféře náhradní rodiny a jejímu řádu.⁵⁰

Nemusíme zjednodušeně zavrhnout náhradní institucionální výchovu za předpokladu, že:

- budeme rozlišovat v oblasti věku, od kterého je dítě v zařízení náhradní výchovy
- a pokud jde o délku pobytu. V podstatě platí, že čím je dítě mladší, tím je pro něj ústavní prostředí rizikovější.

⁴⁹ ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 35.

⁵⁰ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*, Praha: Portál, 1999, s. 81.

- připustíme, že pro některé starší děti může nová rodina přinést takové emocionální a sociální nároky, že zažijí další trauma,
- připustíme, že pro člověka ve starším školním věku a v adolescenci může být časově limitovaný pobyt v zařízení, které má pevný režim, užitečný,
- nebudeme cíleně idealizovat původní i nefunkční rodinu a démonizovat instituce náhradní výchovy,
- jsme seznámeni s riziky a problémy spojenými s náhradní rodinnou péčí (rozpad rodiny, nezvládnutí nároků spojených s výchovou a péčí, střídání pobytů v různých krátkodobých pěstounstvích, krize v rámci vztahu rodiče – vlastní děti – přijaté děti apod.),
- zohledníme fakt, že existuje skupina dětí, o které není zájem ani v těch formách péče, za které stát náhradním rodičům platí- např. děti páchající závažnou trestnou činností, děti s těžšími psychiatrickými diagnózami, děti starší dvanácti let,
- bereme ohled na to, že děti, které v náhradní rodině zažily negativní zkušenost se alespoň přechodně cítí bezpečněji v emocionálně povrchnějším a formálnějším prostředí instituce.⁵¹

4.2 Ústavní péče „NE“

V této kapitole bych chtěla uvést možné nepříznivé účinky ústavní výchovy na děti, které odborná literatura popisuje již zhruba 60 let. Mezi průkopníky tohoto výzkumu patří čeští psychologové Z. Matějček a J. Langmeier: „Děti vyrůstající v ústavech mají špatnou schopnost vcítovat se do druhých lidí, neorientují se dobře v mezilidských vztazích, často neumějí řešit konflikty bez agresivity, mají nízké sebehodnocení, hůře se orientují v morálních normách a v hodnotových dilematech. Proto jsou „úspěšnými“ kandidáty na všechny myslitelné způsoby sociálního selhání od závislosti na drogách, přes kriminalitu, prostituci, neschopnost dosáhnout vyšších úrovní vzdělání, uplatnit se dobře na trhu práce, založit si vlastní funkční rodinu, až po horší tělesné i duševní zdraví a celkově nižší kvalitu života. Čím je dítě mladší, tím jsou potom tyto nepříznivé účinky ústavů silnější.“⁵²

Česká republika je stále na prvním místě v Evropě v počtu dětí ve věku od narození do tří let umístěných v ústavech. Toto naše nelichotivé první umístění zde dokládám grafem (graf 4.2.1), kde se můžeme přesvědčit o naší vedoucí pozici a také o tom, že jsou skutečně evropské země, které nemají v této věkové kategorii v ústavní výchově žádné dítě. Browne a

⁵¹ ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 37.

⁵² Sborník ke konferenci konané ve dnech 8. a 9. 11. 2007. Dostupné na <http://www.vzd.cz/deti-mezi-ustavni-vychovou-rodinou-10-kroku-k-deinstitucionalizaci> (ze dne 18. 7. 2009).

Mulheirová zdůrazňovali, že: „Každý den, který dítě stráví v ústavu, snižuje jeho životní šance. A již tři měsíce strávené v ústavu tradičního typu představují pro malé děti trauma s dlouhodobými následky.“⁵³

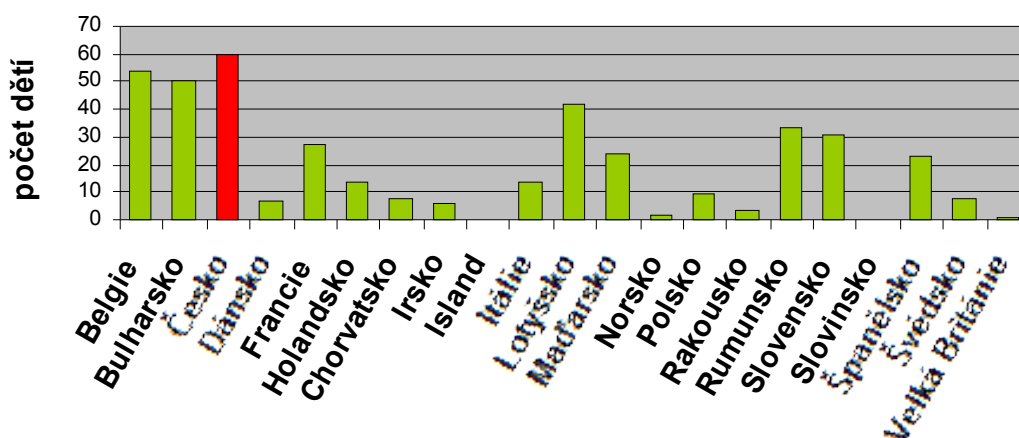
Při výchově dětí v ne-rodinných zařízeních vzniká samozřejmě mezi dítětem a jeho vychovateli určitý citový vztah. Dětem se tam většinou líbí, cítí se dobře, mají společnost. Je však nutno přiznat, že oproti rodinné výchově jsou citové vztahy v takovýchto kolektivních zařízeních přece jen mělké a povrchní. V ústavní péči při veškeré dobré organizaci práce a poučenosti personálu prostě není možné uspokojit dítěti všechny jeho základní psychické potřeby. Brání tomu nejen větší počet dětí na jednu sestru ale nejvíce právě nedostatek osobního vztahu. Matějček říká: „Je to služba u dětí, a ne soužití s dítětem!“⁵⁴ Dítě v ústavním prostředí nemá možnost vytvořit si dostatečně hluboký vztah k jedné stálé osobě, tudíž později nebudou schopni navazovat trvalé a kvalitní mezilidské vztahy. Jako jeden z nejhorších dopadů ústavu na děti považuji právě velké problémy při plnění vlastních rodičovských rolí, jejich děti totiž velice často končí také v ústavní výchově.

---

⁵³ Sborník ke konferenci konané ve dnech 8. a 9. 11. 2007. Dostupné na <http://www.vzd.cz/deti-mezi-ustavni-vychovou-rodinou-10-kroku-k-deinstitucionalizaci> (ze dne 18. 7. 2009).

⁵⁴ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008, s.12.

Graf 4.2.1 Děti do tří let umístěné v dětských domovech (počet z deseti tisíc dětí)

Zdroj: Škoviera, A. *Dilemata náhradní výchovy*, 2007, str. 39, vlastní úprava.

O velice škodlivém účinku institucionalizace na malé děti hovoří i Chris Gardiner, prezident IFCO: „Mezinárodní organizace pěstounské péče vybízí vlády, aby vyvíjely silný tlak na vlády, aby postupně vyřadily z provozu ústavu pro kojence a malé děti.“⁵⁵

Zdeněk Matějček vydal dokonce velice optimistické doporučení, aby dítě, které je po narození svými rodiči opuštěno, nebo které s velkou pravděpodobností ve vlastní rodině nebude moci vyrůstat, nebo jehož se vlastní matka dobrovolně vzdává, přišlo do náhradní rodiny, tj. adoptivní nebo pěstounské, v první polovině prvního roku.⁵⁶

Dokonce i srovnání finančního zabezpečení ústavní (méně efektivní) péče a pěstounské (efektivnější) péče mluví jasně ve prospěch rodinné péče. Průměrné náklady na jedno dítě a jeden rok pobytu v ústavu činí 249 207 Kč. Zařízení ústavní výchovy jsou ekonomicky významně zainteresovaná na počtu dětí. Přestože neposkytují standard kvality péče, je v jejich zájmu počet dětí udržovat na co nejvyšší úrovni. Náklady na jakýkoliv typ rodinné péče (různé typy pěstounské i profesionální péče, osvojení) jsou několikanásobně nižší při dokázaném vyšším užitku. Průměrné náklady na jedno dítě v pěstounské péči za rok činily 56 500 Kč.⁵⁷

⁵⁵ SOBOTKOVÁ, I. Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. *Náhradní výchova dětí - možnosti a meze*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 113-121.

⁵⁶ MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 104.

⁵⁷ SVOBODOVÁ, M., VRTBOVSKÁ, P. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha: DOM, 2002, s.10. Dostupné na: http://www.dom-cz/dokumenty/downloads_Zprava.pdf (ze dne 12. 10. 2009).

Za systémovou chybu v ústavní péči potom můžeme považovat především absenci jedné odpovědné a kompetentní instituce, která by měla na starosti celou problematiku péče, výchovy a ochrany dítěte, ve spojení s péčí a podporou rodiny.⁵⁸ Za chybu můžeme pokládat i u nás dosud fungující špatnou praxi umístování dítěte mimo rodinu z důvodu chudoby rodiny a nevyhovujících bytových poměrů.⁵⁹

Předešlý text zahrnuje důležitá pro a proti ústavní výchovy a myslím, že také na základě negativních důsledků dokládá nutnost změny a transformace stávajícího systému péče o opuštěné děti. V rámci této snahy vznikají různé deinstitucionalizační programy a doporučení, která nechtějí zrušit úplně všechny ústavy. Pro jistou malou část dětí, o kterých jsem psala již v kapitole 4.1 může být pobyt v ústavu prospěšný. Doporučují se ale menší instituce, více připomínající rodinu, před velkými, neosobními. Sourozenci by rozhodně měli být umístěni společně. Důležitý je poměr personálu a dětí, prostředí ústavů by mělo být k dětem co nejprátelejší.⁶⁰

4.3 Prevence ústavní výchovy

Ačkoliv máme jako jediní na světě díky dlouhodobému výzkumu prof. Matějčka a jeho kolegů v ruce empirické důkazy, že ústavní péče je ze všech možných řešení pro zdravý vývoj dětí to nejhorší, bohužel se to doposud nepromítá do praxe. Bylo pro mne velikým překvapením zjištění, že v určitých zemích není ústavní péče o děti mladší tří let dokonce ze zákona povolena a kojenecké ústavy zde byly zcela zrušeny.

Věduna Bubleová a Jiří Kovařík navrhují určitý postup prevence předcházením sociálního osíření, a to maximální snahou o sanaci a zachování biologické rodiny. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině. Tyto sociální služby podpory a sanace rodiny s cílem udržet v ní dítě lze u nás označit za nedostatečné, což je závažným nedostatkem v preventivní sociální práci. Umístění do ústavu bývá častým řešením situace ohroženého dítěte, aniž by biologické rodině byla poskytována pomoc a podpora umožňující návrat dítěte zpět do rodiny.⁶¹ V současné péči o děti ve světě se přitom stále více prosazuje cesta maximální sanace biologické rodiny. Existuje propracovaný systém sociálních služeb a podpory ohroženým rodinám. Odchod dítěte je potom vnímán jako zcela

⁵⁸ SVOBODOVÁ, M. Proměna náhradní výchovné péče stojí na třech pilířích. *Sociální práce*. 2/2003, s. 46-49.

⁵⁹ Sborník ke konferenci konané ve dnech 8. a 9. 11. 2007. Dostupné na <http://www.vzd.cz/deti-mezi-ustavni-vychovou-rodinou-10-kroku-k-deinstitucionalizaci> (ze dne 18. 7. 2009).

⁶⁰ ŠLESINGEROVÁ, K. Děti do tří let v evropských ústavech. *Náhradní rodinná péče*, roč. 7, 2004, č. 3, s. 22-23.

⁶¹ SOBOTKOVÁ, I. Poznámky k současné situaci v ústavní výchově dětí. Praha: Univerzita Karlova, 2008.

krajní řešení.⁶² Čím dříve po narození dítěte je matce/rodičům nabídnuta podpora v péči o dítě, tím větší je šance na její přijetí i na přerušení neadekvátního vzorce rodičovského chování.⁶³

Určitý postup prevence ústavní výchovy doporučují i odborníci ze střediska náhradní rodinné péče. Spočívá na těchto principech:

1. maximální snaha o sanaci a zachování biologické rodiny dítěte;
2. prevence sociálního osíření – snaha, která v případě rizikových a ohrožených rodin začíná již v průběhu těhotenství, popřípadě nejpozději v porodnici,
3. snaha o co nejefektivnější nalezení vhodného náhradního rodinného prostředí, např. osvojení a pěstounská péče,
4. umístění dítěte do přechodného neutrálního prostředí podobajícího se přirozenému prostředí – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, azylové domy pro děti,
5. umístění dítěte do zařízení, které se nejvíce podobá rodinnému prostředí, např. dětské domovy rodinného typu, alternativy pěstounské péče- profesionální pěstounská péče,
6. hledání dalších možností – např. umístění dítěte do mezinárodní adopce.⁶⁴

V případě, že si přiznáme, že ne každé dítě může vyrůst ve své biologické rodině a pokud se opravdu budeme snažit zamezit umístování dětí výhradně do ústavů, je zřejmé, že musí vzniknout alternativy, které u nás schází. V mé bakalářské práci bych se ráda zabývala pátým doporučením – snaha zamezit umístování dětí do nevhodného ústavního prostředí díky institutu profesionální pěstounské péče. Právě tato forma a její různé podtypy v soustavě české náhradní rodinné péče doposud chybí.⁶⁵ Dle mého názoru by se měla Česká republika v rámci snahy o deinstytucionalizaci vydat cestou profesionální pěstounské péče, která je ve vyspělých zemích úspěšně již několik let využívána.

⁶² KOVAŘÍK, J., PAZLAROVÁ, H., BUBLEOVÁ, V. *Práva ohrožených a znevýhodněných dětí*. Dostupné na http://www.ceskaghetta.cz/download/stav_systemu_nahradni_pece.pdf (ze dne 8. 2. 2010).

⁶³ BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 53.

⁶⁴ <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=6> (ze dne 11. 1. 2010).

⁶⁵ BUBLEOVÁ, V. a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: VÚPSV, 2002. Dostupné na: http://vzd.cz/sites/default/files/Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf (ze dne 16. 5. 2009).

5 PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Systém pěstounské péče, který nyní funguje v České republice, poskytuje zázemí jen nepatrnému počtu dětí bez rodin a je systémem legislativně, organizačně i administrativně značně odlišným od profesionálního pěstounství, které u nás prosazují především nestátní organizace.⁶⁶ Tradiční pěstouni pečují o svěřené dítě tak, jako by pečovali o své vlastní, mnohdy pouze s minimální odbornou přípravou a dlouhodobou podporou. Děti, které mají vážnější problémy (tj. jsou starší, postižené fyzicky či mentálně, mají výrazné psychické problémy apod.), se do pěstounské rodiny dostanou spíše zřídka, a pokud ano, často jsou vráceny zpět do ústavu, protože náhradní rodiče dané obtíže prostě nemohou zvládnout.⁶⁷ Ve většině evropských států a v mnoha státech na celém světě se proto postupně rozvinula pěstounská péče, které se říká „**profesionální pěstounská péče**“. Je založena na principech, které se ze zkušenosti s náhradní rodinnou péčí dlouhodobě ukázaly funkční a nosné.

Vrtbovská vysvětluje: „Ve skutečnosti nepřicházíme s něčím novým, převratným a revolučním. Právě naopak. Navazujeme na to, co je na stávajícím systému dobré a funkční, a navrhujeme možnosti jeho rozšíření a zkvalitnění. V centru naší pozornosti je nejlepší zájem a blaho dítěte.“⁶⁸

Specifickými znaky profesionální pěstounské péče v porovnání s ostatními typy náhradní rodinné péče je:

- umístění dítěte na základě souhlasu biologických rodičů,
- prvotní účast a spolupráce s biologickou rodinou,
- zachování možnosti návratu dítěte do biologické rodiny.⁶⁹

Profesionální pěstounská péče bývá někdy ztotožňována s pěstounskou péčí na přechodnou dobu avšak po procházení materiálů týkajících se těchto institutů, jsem nabyla dojmu, že se nejedná o dva úplně identické pojmy. Podstatné je to, že do zákona se pěstounská péče na přechodnou dobu dostala hlavně z důvodu prosazování britského modelu profesionální pěstounské péče. Pěstounská péče na přechodnou dobu není v podstatě zatím využívána.

⁶⁶ <http://www.dom-os.cz/vypsati.php?id=2> (ze dne 14. 10. 2009).

⁶⁷ SOBOTKOVÁ, I. Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. *Náhradní výchova dětí - možnosti a meze*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 113 – 121.

⁶⁸ VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*, Praha: Natama, 2005, s. 3. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

⁶⁹ GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 54.

5.1 Potřeba vzniku profesionální pěstounské péče je založena na těchto východiscích

- Je stále mnoho opuštěných dětí, vyžadujících zvláštní péči (děti s vrozenými vývojovými vadami, děti se zvláštními vývojovými riziky, děti duševně či tělesně postižené, děti s problematickými rodiči – nemocnými, tělesně postiženými, drogově závislími, alkoholiky, trestanými aj.).
- Je málo žadatelů o náhradní rodinnou péči pro tyto děti, které vyžadují zvláštní péči.
- Tato zvláštní péče je často natolik náročná, že vyžaduje odbornou přípravu, výcvik a dlouhodobou supervizi.
- Za tímto účelem by měla vzniknout profese pěstoun – terapeut, jejíž využitelnost by nebyla omezena jen na oblast náhradní rodinné péče, ale byla by uplatnitelná i v dalších oblastech sociální péče.
- Profesionální pěstouni by měli být speciálně proškoleni a seznámeni v odborných kurzech s psychologií, pedagogikou, zdravotními a sociálně – právními okruhy problematiky těchto dětí, měli by projít speciálně zaměřeným sociálně – psychologickým výcvikem. V ideálním případě by byli již vystudovanými odborníky v některém z těchto oborů.⁷⁰

Jednalo by se tedy o velice rozvinutou pěstounskou péči poskytovanou na základě odborné partnerské spolupráce mezi sociálním pracovníkem, odborníky, pěstouny a biologickou rodinou. Systémy profesionální pěstounské péče najdeme ve Velké Británii, Irsku, Finsku, Švédsku, Francii, Kanadě, ve Slovinsku a v dalších západních zemích. Takto moderně pojaté pěstounství má řadu výhod, a to jak pro pěstouny a sociální pracovníky, tak v konečném důsledku pro děti. Dítě totiž téměř v žádném případě nevychovává ústav, nýbrž náhradní rodina, která prošla speciálním školením a má dobrou sociální a odbornou podporu. Dítě tak vyrůstá ve fungujícím rodinném prostředí, kde se mu dostává přijetí, zájmu a lásky. Svobodová říká: „Profesionální pěstoun s maximální láskou a odborností poskytuje dítěti rodinné zázemí a výchovu po dobu, kdy ono nemůže být ve své rodině.“⁷¹ Takzvaní profesionální pěstouni jsou za svoji práci odměňováni a dostávají další odbornou podporu. Jedná se tedy stále o pěstounskou péči, ale lépe organizovanou a podporovanou.⁷²

⁷⁰ <http://www.adopce.com/beta/adopce/grafy.php?stranka=6> (ze dne 11. 1. 2010).

⁷¹ SVOBODOVÁ, M. Proměna náhradní výchovné péče stojí na třech pilířích. *Sociální práce*. 2/2003, s. 46-49.

⁷² VRTBOVSKÁ, P. Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti, Praha: Natama, 2005, s. 6. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

Ministr práce a sociálních věcí Nečas reaguje v Lidových novinách: „Chci, aby to dělali profesionálně. Profesionální pěstouni by to dělali jako své povolání, už od začátku by věděli, že děti jsou u nich jen dočasně a že mají udržovat kontakt s biologickými rodiči.“⁷³ Dle jeho představ by po zavedení profesionální pěstounské péče bylo umístění dítěte do dětského domova zcela výjimečné. „Změnit tuto praxi je však jako otáčet těžce naložený tanker, má velkou setrvačnost a bude nějaký čas trvat, než se nám to podaří“: říká zastánce profesionální pěstounské péče Petr Nečas.⁷⁴

5.2 Smysl a účel profesionální pěstounské péče

Smyslem této pěstounské péče by tedy mělo být přijímání dětí vyžadujících zvláštní péči na krátkodobé až dlouhodobé pobyty, určité azylově-terapeutické období, po které bude stanovena psychosociální a zdravotní diagnóza a prognóza dítěte. Poskytnout například rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů. V optimálním případě, při souběžné, citlivé a účelné práci, bude moci být dítě navraceno do původní rodiny, jinak pro ně bude vyhledána rodina náhradní, která má možnost s dítětem se postupně seznámit a přijmout je do své péče.⁷⁵

Cílem tohoto modelu je dle Bubleové a Kovaříka prevence sociálního osíření a prevence ústavní výchovy, náprava psychické deprivace a jejích následků, také sanace biologických rodin a vytváření funkčních rodin náhradních.⁷⁶ V první řadě je však nutné pokusit se zachovat biologickou rodinu při selhání rodinné péče, kdy nastupuje okamžitá intervence, podpora a sociálně-psychologická a zdravotní péče. Již na tomto místě je však nezbytné uvést, že podle názoru Koluchové a Sobotkové existuje základní problém, který brání „okamžitému využití“ profesionální pěstounské péče, jak to chtějí autoři návrhu – pokud by dítě bylo umístěno v krátkodobé pěstounské péči, je nezbytná souběžná sanace jeho biologické rodiny. V současné době ovšem chybí celoplošně fungující programy sanace biologických rodin, jsou teprve v začátcích.⁷⁷

Ze zkušeností Chrise Gardinera vyplývá, že v některých případech se pěstouni mohou stát i supervizory biologických rodičů, kdy se jedná o velmi intenzivní kontakt pěstounů s

⁷³ NEČAS, P. *Chci, aby to dělali profesionálně*. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/4371> (ze dne 23. 2. 2010).

⁷⁴ <http://babetko.rodinka.sk/index.php?id=591761> (ze dne 2. 2. 2010).

⁷⁵ GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 54.

⁷⁶ BUBLEOVÁ, V. a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: VÚPSV, 2002. Dostupné na: http://vzd.cz/sites/default/files/Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf (ze dne 16. 5. 2009).

⁷⁷ KOLUCHOVÁ, J., SOBOTKOVÁ, I. Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi*, č. 1, 2004, s. 13-15.

biologickou rodinou. Matky, které mají o své děti zájem, ale nejsou z různých důvodů schopné se o ně momentálně starat, se zúčastňují života pěstounské rodiny. Nejen že děti nestrádají ztrátou kontaktu s matkou, ale i matky jsou více motivovány k řešení svojí osobní situace.⁷⁸

Vrtbovská zdůrazňuje důležitý a dle ní také opomíjený fakt: „Profesionální pěstouni se pro dítě stávají významnými blízkými lidmi, ale ne rodiči.“⁷⁹

5.3 Jakým skupinám dětí by měl být tento typ pěstounské péče určen?

- Jsou to děti, které mají vlastní biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů. Ten se o dítě nemůže z vážných důvodů po určitou dobu plnohodnotně starat.
- Děti mladých, nezralých matek, které zatím nejsou schopny plnit zodpovědně svou rodičovskou roli.
- Děti drogově závislých matek, které potřebují určitý čas na doléčení.
- Děti žijící v rodině dlouhodobě nefunkční, např. dochází-li k domácímu násilí, zneužívání, fyzickému či psychickému strádání některého člena rodiny.
- Děti, jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu.
- Děti, které náhle onemocní závažnou nemocí a jejichž rodina či jeden z členů- obvykle matka – tuto zátěž dočasně nezvládá.
- Děti vykazující masivní a dlouhodobější poruchy chování.⁸⁰

Sobotková se domnívá, že do péče dočasných pěstounů by měly být svěřovány děti, jejichž rodina je v zásadě funkční, ale momentálně v krizi. Měla by být dobrá naděje, že krize bude překonána a dítě se do rodiny vrátí. Náhradní rodiče mají dítě jakoby dočasně „na hlídání“. Alespoň průměrná funkčnost rodiny dítěte a nepřítomnost známek psychické deprivace u něj by měly být podmínkami umístění dítěte do přechodné péče.⁸¹ Na druhou stranu Sobotková uvádí, že týrané a sexuálně zneužívané děti a děti, které byly někdy i opakovaně vráceny z pěstounské péče potřebují konečně vyrůstat ve stabilním prostředí a profesionální pěstounská péče pro ně vhodná není.⁸²

⁷⁸ PAZLAROVÁ, H. Nové formy pěstounské péče v zahraničí. *Náhradní rodinná péče*. 2003, č.1, s. 26-28.

⁷⁹ VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*, Praha: Natama, 2005, s. 29. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

⁸⁰ GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 54- 56.

⁸¹ SOBOTKOVÁ, I. Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. *Náhradní výchova dětí - možnosti a meze*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 113-121.

⁸² GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 57.

5.4 Hlavní klady a zápory profesionální pěstounské péče

V rámci plnění cíle v této bakalářské práci se nyní chci zaměřit na nejdůležitější klady a zápory této péče. Pokusím se vyzdvihnout její pozitivní stránky, tak jak je prezentují zastánci nebo přímo autoři návrhu a také se k tomuto pokusím nalézt a poukázat na nedostatky či limity, které například mohou bránit v zavedení této formy péče na základě argumentů některých odpůrců profesionální pěstounské péče. Mezi takovými odpůrci snad můžeme zařadit i Koluchovou a Sobotkovou. Domnívají se totiž: „Návrh profesionální pěstounské péče nevychází z důkladné analýzy historie a současné situace v pěstounské péči u nás, ani z dostupných poznatků dlouhodobých výzkumů. Z těchto výzkumů vyplývá, že naše klasická pěstounská péče byla a je pro většinu dětí kvalitní službou a optimálním řešením jejich osudu.“ Sobotková dále uvádí, že heslo „všechny děti do rodin“, které razí některé z nestátních institucí v rámci propagace profesionální pěstounské péče, jsou u nás zatím těžko realizovatelné. Když je mezi dětmi čekajícími déle než tři měsíce na náhradní rodinu 66 % dětí romských a jen 15 % žadatelů o pěstounskou péči by si vzalo etnicky odlišné dítě, pak je zřejmé, že je nutná proměna postojů celé společnosti k této problematice.⁸³

Myslím si, že naprosto největším rizikem profesionální náhradní péče je dočasnost vztahu profesionálního rodiče v případě, že se pro dítě najde lepší řešení, tedy buď návrat do biologické rodiny nebo stabilní náhradní rodina. Dítě odchodem nevyhnutelně něco ztrácí, ale podle zastánců profesionální pěstounské péče už se samo naučilo navazovat hluboké vztahy, jestliže na to byl čas, což by mu mělo pomoci navazovat nová citově silná pouta. V brožůře *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti* se o vhodném vztahu mezi dětmi a dočasnými pěstouny mluví jako o lásce a přijetí bez silných vlastnických pocitů.⁸⁴

V případě krátkodobé pěstounské péče může dítě navíc vystřídat i několik profesionálních rodin, což dítě znevýhodňuje v navázání potřebných trvalých vztahů, v získání pocitu bezpečí a životní perspektivy i ve vytvoření vlastní kladně prožívané identity.⁸⁵ Podle Petry Vrtbovské je ale pro vývoj dítěte daleko lepší, když z jedné rodiny přejde do druhé, než když na náhradní rodinu čeká v institucionální péči.⁸⁶

Naopak pediatr Schneiberg je přesvědčen o tom, že: „Dítě by mělo mít stabilní prostředí, kde vyrůstá, pocit jistoty a bezpečí a smysluplného nechaotického světa s vlastními lidmi.“ Proto se domnívá, že když dát dítě do rodiny, tak s výjimkami definitivně – jedno stabilní zařízení

⁸³ SOBOTKOVÁ, I. Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. *Náhradní výchova dětí - možnosti a meze*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 113- 121.

⁸⁴ VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*, Praha: Natama, 2005, s. 30. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

⁸⁵ KOLUCHOVÁ, J., SOBOTKOVÁ, I. Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi*. 1/2004, s. 13-15.

⁸⁶ CERQUEIROVÁ, A. Česko se učí profesionální pěstounské péči. Dostupné na <http://www.ta-gita.cz/aktualne/cesko-se-uci-profesionalni-pestounske-peci/> (ze dne 8. 8. 2009).

rodinného typu je v takovém případě lepší.⁸⁷

Nespornou výhodou této formy je, že se v profesionálních rodinách dají lépe zohledňovat potřeby dítěte, než je tomu v dětských domovech se střídajícími vychovateli a zároveň poskytuje větší efektivitu práce s biologickou rodinou. Přejít do dospělosti je přirozenější, protože na rozdíl od dětí vyrůstajících ve výchovných skupinách mají možnost zažít běžný rodinný život. U dětí do jednoho roku věku, které jsou umístěny do profesionální rodiny, na rozdíl od dětí vyrůstajících v dětském domově, je mnohem větší šance na zdravý vývoj, protože profesionální rodina lépe zohlední naplňování potřeb dítěte. V době umístění dítěte v profesionální rodině se jim hledá náhradní rodina s dlouhodobější perspektivou, tedy rodina pěstounská nebo adoptivní.⁸⁸ Profesionální rodičovství dává také možnost umístit do rodinné péče početnější sourozenecké skupiny, případně starší děti. Profesionální rodiče by byli schopni adekvátně pečovat i o děti zdravotně handicapované, traumatizované či opožděné ve vývoji. Přejít dětí z dětského domova do profesionální rodiny je navíc realizovatelný bez soudního rozhodnutí a bez souhlasu biologických rodičů. Je tedy časově méně náročný. Dítě se bez zbytečných soudních průtahů dostává poměrně rychle do rodinného prostředí.⁸⁹ Výhodou jsou také výrazně nižší finanční náklady, neboť roční příspěvek na dítě v pěstounské péči je až čtyřnásobně nižší, než na dítě v ústavním zařízení. V případě zavedení profesionální pěstounské péče a podpory umisťování dětí do tohoto typu rodin, výrazně poklesnou státní výdaje na financování náhradní výchovné péče.⁹⁰

Sporným místem je ne zcela vhodně zvolený název. Ze strany klasických pěstounů se zvedl odpor proti označení "profesionální" a Sobotková navíc uvádí, že z psychologického hlediska jde spíše o podpurnou rodinnou péči, nikoli o pěstounskou péči.⁹¹ Naprosto zásadní problém však je, co se v době umístění dítěte do profesionální rodiny bude dít s biologickou rodinou, neboť u nás není vypracován systém sanace biologických rodin na potřebné úrovni. Například činnost organizace Home-Start, která se zabývá nejen sanací, ale zejména prevencí problémů v rizikových rodinách.

Mezi největší zastávce profesionální pěstounské péče u nás patří občanské sdružení DOM a organizace Natama. Sdružení DOM se snaží legislativně prosazovat profesionální pěstounskou péči v rámci svého projektu Proměna, což je projekt na transformaci systému náhradní rodinné péče v ČR. Díky projektu Proměna byla také vydána brožura Petry

⁸⁷ SCHNEIBERG, F. Ne všechny děti mohou do náhradní rodinné péče. *Sociální práce*, 2003, č.2, s. 52.

⁸⁸ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 32.

⁸⁹ VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*. Praha: Natama, 2005, s. 5. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

⁹⁰ <http://www.vzd.cz/konference-v-parlamentu-o-profesionalni-pestounske-peci> (ze dne 12. 1. 2010).

⁹¹ SOBOTKOVÁ, I. Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. *Náhradní výchova dětí - možnosti a meze*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 113 – 121.

Vrtbovské, prosazující profesionální pěstounskou péči – Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti.

5.5 Organizace Natama

Natama je nestátní odborná organizace, která vznikla v roce 2004 na základě projektu Proměna. Natama (náhradní táta a máma) se specializuje na rodinnou péči o opuštěné děti, prosazuje moderní pojetí pěstounské péče a je jedinou organizací u nás poskytující komplexní služby v rámci profesionální pěstounské péče. Natama poskytuje vysoce specializované poradenství a terapii pro péči o děti v osvojení a pěstounské péči s poruchami vztahů a chování. Pěstounům se dostává vzdělávání, školení, podpory a provázení. Dle slov ředitelky Natamy Vrtbovské: „Natama ve skutečnosti nepřichází s něčím novým, převratným a revolučním. Právě naopak. Navazuje na to, co je na stávajícím systému dobré a funkční, a navrhuje možnosti jeho rozšíření a zkvalitnění.“⁹²

5.5.1 Principy moderně pojímané pěstounské péče dle Natamy

- Vyhodnocení situace a potřeb dítěte a rodiny předchází umístění dítěte. Je vypracován individuální plán péče, je důsledně realizován a pravidelně revidován, na základě revizí je v případě potřeby okamžitě měněn.
- Pro každé dítě je pečlivě a vybrán vhodný pěstoun či rodina, která je schopna naplnit potřeby daného dítěte. Profesionální pěstounská rodina poskytuje bezpečné, zdravé a potřeby naplňující prostředí pro dítě či mladého člověka.
- Každému dítěti či mladému člověku je zaručen kontakt s původní rodinou a dalšími blízkými a významnými lidmi dítěte (pokud není soudem určeno jinak či pokud to není v příkrém rozporu s přáním dítěte), tento kontakt a vztah je podporován a rozvíjen za pomoci (profesionálních) pěstounů.
- Profesionální pěstouni jsou spíše pečovateli než „rodiči“. Pečují o dítě podle jeho potřeb a po potřebnou dobu. Naplňují tak individuální plán péče.
- Zvláštní pozornost je třeba věnovat dlouhodobé péči do dospělosti dítěte, kde návrat není možný a vztahy s původní rodinou neexistují nebo jsou pro dítě ohrožující. Pokud je to možné, měl by tento typ pěstounské péče přejít v osvojení.
- Každý takový pěstoun je odborně připraven a vyškolen, má nárok na supervizi a informace, 24hodinový odborný poradenský servis a individuální vzdělávací program.
- Profesionální pěstouni jsou za svoji práci odměňováni, zároveň pobírají příspěvek na zajištění materiálních a vzdělávacích potřeb dítěte. Výše odměny se odvíjí od získané

⁹² VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*. Praha: Natama, 2005, s. 3. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

kvalifikace, kompetence a typu poskytované pěstounské péče.⁹³

Vrtbovská je přesvědčena o tom, že během pár let dojde k zásadnímu obratu a je jen otázkou času, kdy se tato metodika podaří prosadit pro české sociální pracovníky. Dříve nebo později by se měly principy profesionální péče plně začít uplatňovat i u nás.⁹⁴

5.5.2 Formy moderní pěstounské péče dle Natamy

Formy péče dle Natamy jsou inspirovány Velkou Británií. Pěstouni se mohou specializovat na jeden určitý typ péče, nebo se mohou rozhodnout, že budou přijímat rozmanité spektrum dětí s velmi rozdílnými potřebami. Pro specifické formy jsou pěstouni dále vzděláváni a školeni.

1. **krátkodobá pěstounská péče** – je poskytována dětem, v jejichž rodinách nastaly problémy. Situace dítěte vyžaduje rychlé řešení, které spočívá především v poskytnutí bezpečného místa, kde může dítě zůstat, zatímco sociální pracovník nadále pracuje s původní rodinou dítěte.
2. **dlouhodobá pěstounské péče** – je využívána v případech, kdy je zřejmé, že není možné, aby se dítě vrátilo domů a žilo opět ve své původní rodině. Jde o případy, kdy rodina není schopná změnit svůj život takovým způsobem, aby dostatečně ochránila dítě před možným zanedbáváním apod. Vztah mezi dítětem a rodičem je však i nadále podporován.
3. **pěstounská péče specializovaná na mladé lidi** – Péče o mladé lidi starší dvanácti let může být velmi náročná, protože právě v tomto věku děti a mladí lidé hledají sami sebe a často při tom zkouší, kam až mohou zajít a čeho mohou dosáhnout. Období puberty a dospívání může být obzvláště obtížné pro děti, které mají traumatické zážitky z dřívějšího dětství.
4. **pěstounská péče specializovaná na děti s různými obtížemi** – Pěstouni se mohou specializovat na práci s dětmi s fyzickým nebo smyslovým postižením. Profesionální pěstounská péče o takové děti pak ve většině případů vyžaduje velmi úzkou spolupráci se specialisty v různých oborech medicíny a dalších odborných oblastech.
5. **respitní (úlevná) pěstounská péče** – Tato péče znamená, že existují vyškolení pěstouni, kteří jsou přiřazeni k určitým rodinám, kterým pomáhají, když si pěstouni potřebují „oddychnout“. Službu podpůrných pěstounů může rodina

⁹³ VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*. Praha: Natama, 2005, s. 26. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

⁹⁴ VRTBOVSKÁ, P. Funkční biologická rodina je nenahraditelná pro výchovu dětí. *Sociální práce*, 2006, č. 1, s. 46-49.

využít v rozsahu celkem 7 dnů v roce.

6. **pěstounská péče specializovaná na práci se sourozeneckými skupinami** – Pro děti je nesmírně důležité, aby mohly zůstat pohromadě se svými sourozenci. Někdy je sourozenecká skupina dětí, které potřebují pěstounskou péči, velká, a proto existují pěstouni, kteří se specializují právě na péči o sourozenecké skupiny.
7. **pěstounská péče specializovaná na práci s nezletilými matkami** – Některé nezletilé maminky potřebují pěstouny, kteří jim pomůžou s péčí o miminko a podpoří je v tomto jejich náročném životním období. Od pěstounů, kteří s těmito maminkami pracují, se očekává, že je budou učit a povzbuzovat a zároveň budou plně respektovat jejich mateřskou roli a zodpovědnost a nebudou ji za ně přebírat.⁹⁵

Obr. 5.5.2.1 Statistika organizace Natamy

Děti v péči Natamy (statistika z hlediska dětí)

Nově umístěné děti v PPP rodinách Natamy v roce 2008	4
Celkem děti umístěné v rodinách Natamy od 2004	22
Děti aktuálně před umístěním do rodin Natamy	2
Děti v pěstounských rodinách v Moravskoslezském kraji v roce 2008 celkem	70 (kvalifikovaný odhad)
Děti umístěné v péči rodin vyškolených pro Krajský úřad SČK v roce 2008	15 (kvalifikovaný odhad)
Děti v péči Natamy celkem v roce 2008	109

Zdroj: Výroční zpráva o činnosti občanského sdružení Natama Dostupné na: <http://natama.cz/static/VZ2008.pdf>

6 PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA SLOVENSKU

⁹⁵ VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*, Praha: Natama, 2005, s. 37. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF (21. 4. 2009).

Protože u nás profesionální pěstounské péče ještě zavedena nebyla, považuji za přínosné seznámit sebe i čtenáře s formou profesionální pěstounské péče, tak jak byla zavedena a snad i úspěšně několik let funguje u našich sousedů. Zároveň tento text doplňuji názory slovenských profesionálních pěstounů, ředitelů dětských domovů a sociálních pracovníků, kteří se účastnily rozsáhlého výzkumu mapujícího problematiku profesionálního rodičovství na Slovensku. Níže uváděné názory tedy čerpám z polostandardizovaných rozhovorů v rámci tohoto výzkumu – *Zvyšovanie kvality poskytovania starostlivosti a výchovy deťom v detských domovoch – zameranie na profesionálne rodiny zamestnancov*.⁹⁶ Domnívám se, že pro český systém mohou být tyto zkušenosti z praxe profesionální pěstounské péče přínosné a inspirativní.

Historie péče o děti bez rodinného zázemí na Slovensku je do roku 1993 shodná s českou. Od rozdělení republiky došlo ale k jedné zásadní změně, která posunula slovenský systém péče o opuštěné děti o krok dál, než se nachází současný model v České republice. Jedná se o zavedení takzvané profesionální rodičovské péče.⁹⁷ Slovensko je tedy jednou ze zemí, kde se již aktivně rozběhl program profesionální pěstounské péče. Její oficiální název je „profesionálna náhradná výchova v rodine“. Profesionální rodičovství na Slovensku je však specifické v tom, že právně nespadá do forem náhradní rodinné péče ale jde o rodinnou formu realizace ústavní péče. Upravuje ji zákon 305/2005 sbírky o sociálně právní ochraně a sociálně právní kuratele dětí a mládeže, který ji vymezuje takto: „*Ústavná starostlivosť sa vykonáva v profesionálnej rodine v dome alebo v byte, ktoré sú vymedzenou časťou detského domova alebo vo vlastnom dome alebo vo vlastnom byte pre určený počet detí* *Vykonávanie ústavnej starostlivosti v profesionálnej rodine má prednosť pred ich vykonávaním v špecializovaných samostatných skupinách detského domova.*“⁹⁸

Nově dle zákona musí zřizovatelé dětských domovů na Slovensku vytvořit v dětských domovech takové podmínky, aby bylo každé dítě do tří let věku, zařazené výlučně do profesionální rodiny s výjimkou dětí, jejichž zdravotní stav vyžaduje osobní zvýšenou péči ve specializované samostatné skupině.

Profesionální rodič na Slovensku je tedy zaměstnancem dětského domova a za svou práci pobírá plat. Každé svěřené dítě je započítáváno jako 1/2 pracovního úvazku a v případě dítěte se zdravotním postižením jako celý pracovní úvazek. V profesionální náhradní rodině se může pečovat nejvíce o tři děti, když jsou zaměstnanci dětského domova oba manželé

⁹⁶ FILADELFIOVÁ, J. *Zvyšovanie kvality poskytovania starostlivosti a výchovy deťom v detských domovoch zameranie na profesionálne rodiny*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008. Dostupné na: http://www.sspr.gov.sk/texty/File/vyskum/2008/Filadelfiova/Zvyšovanie_kvality.pdf (ze dne 3. 2. 2010).

⁹⁷ SVOBODOVÁ, M., VRTBOVSKÁ, P. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha: DOM, 2002, s.10. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/dokumenty/downloads_Zprava.pdf (ze dne 12. 10. 2009).

⁹⁸ http://www.vzd.cz/sites/default/files/Slovenska_legislativa.pdf (ze dne 13. 1. 2010).

mohou pečovat nejvíce o šest dětí. O umístění nerozhoduje soud, nýbrž ředitel příslušného dětského domova. Dítě žije v rodině pěstounů, ale pravomoci zůstávají řediteli jeho „domovského“ ústavu.⁹⁹ Při výzkumu se ukázalo, že na dráhu profesionálního rodiče se ve zvýšené míře dávají ti, kteří již mají zkušenosti s péčí o děti v náhradní rodinné péči. Vedení dětského domova charakterizuje profesionální rodiče: *„Sú to manželské páry – pomerne stabilné, ktoré sú ochotné pomôcť deťom aj popri svojich vlastných; sú to prevažne veriaci ľudia, ktorí svoju prácu neberú ako zamestnanie, ale ako poslanie.“*

Důležitou součástí realizace profesionálního rodičovství je samozřejmě vyhledávání profesionálních rodin. Při počátcích zavádění tohoto institutu se předpokládalo že profesionálními rodiči se stanou především stávající vychovatelé z dětských domovů. Tento očekávaný efekt se však neuskutečnil. V této souvislosti jedna z respondentek z neziskového organizace uvedla: *„Ja som si tak naivne, keď PR prišli vtedy som očakávala, že žiaden problém. V DeD je počet zamestnancov, že 1 na 2 deti, tak 2 dni potom každý si vezme svoje 2 obľúbené deti a DeD sa môže zrušiť iba PR budú... žiaden problém. A keď som ako teda s DeD rozprávala, že koľkí teda plánujú: nula, nikto. Aký majú vzťah k deťom, keď vlastne to isté by robil a ešte si môže vybrať, ktorý je mu sympatickejší, poznajú tie deti. Ale fakt je, že tu robí 8 hodín a tu mám celý deň.“*

Častým argumentem odpůrců institutu profesionální pěstounské péče je právě malý zájem a neochota vykonávat tuto profesi. Avšak jak se můžeme přesvědčit v předkládané tabulce (tab. 6.1), počty profesionálních rodičů na Slovensku se neustále zvyšují, takže určitě nemůžeme tvrdit, že by se nenašli lidé ochotní vykonávat takovéto zaměstnání. Při otázce na motivaci k výběru tohoto zaměstnání u profesionálních rodičů převládalo: *„poskytnutie rodiny deťom z detského domova“*, *„bolo to presne to, čo som potrebovala – mať zamestnanie, ktoré má najhlbší zmysel – starať sa o deti“*, *„hľadali sme čo najlepšiu formu na výchovu detí z detského domova a byť pri tom aj v zamestnaní.“*

Do profesionální pěstounské rodiny může být umístěno kterékoliv dítě s nařízenou ústavní výchovou. Prakticky jsou to většinou děti, které nemají velkou šanci dostat se do jiné formy péče jako je osvojení nebo klasická pěstounská péče. Převažují tedy děti se zdravotním postižením a děti romské. Věková struktura dětí v péči profesionálních rodičů je velmi různorodá. Ve výzkumu byla nejvíce zastoupena skupina nejmenších dětí do jednoho roku a potom dětí ve věku 10-15 let (obě skupiny 21%). Velice zajímavé pro mne byly výsledky

---

⁹⁹ BUBLEOVÁ, V. a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: VÚPSV, 2002. Dostupné na: http://vzd.cz/sites/default/files/Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf (ze dne 16. 5. 2009).

sledování průměrné délky pobytu dítěte v profesionální rodině. Pobyt dítěte kratší jak jeden rok uvedlo 40% rodičů, 32% rodičů stanovilo průměr pobytu dítěte na interval 1 až 3 roky a 7% rodičů dokonce uvedlo zkušenost s pobytem delším než sedm let. Nejčastějším důvodem odchodu dítěte z profesionální rodiny bylo osvojení nebo trvalá pěstounská péče (32%), překvapivé pro mně je, že návrat do původní rodiny je méně častý (18%). V případě nevydařené profesionální pěstounské péče a návratu dětí do dětského domova byly nejvíce uváděny důvody: „*Problém s pripútaním sa, s adaptáciou pre rodinný život, problémové správanie detí v pubertálnem období.*“

Profesionální pěstouni musí mít minimálně středoškolské vzdělání, v optimálním případě speciální pedagogiku a absolvovat přípravu v rozsahu 60 hodin. Co se týká další přípravy a různých tréninků profesionálních rodičů byly ve výzkumu zmiňovány nejčastěji neziskové subjekty – Úsmev ako dar a Návrat. Bližší informace k organizaci Návrat a k její přípravě budoucích profesionálních rodičů jsem umístila do přílohy (příloha č. 2).

Tab. 6.1 Vývoj počtu profesionálních rodin a dětí v jejich péči na Slovensku

rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
počet profesionálních rodičů	60	71	81	126	116	162	232	268
počet dětí v profesionálních rodinách	119	145	157	181	222	317	396	451

zdroj: FILADELFIOVÁ, J. *Zvyšovanie kvality poskytovania starostlivosti a výchovy deťom v detských domovoch zameranie na profesionálne rodiny*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008. Dostupné na: http://www.sspr.gov.sk/texty/File/vyskum/2008/Filadelfiova/Zvyšovanie_kvality.pdf

Aktuální údaje, týkající se profesionální pěstounské péče ukazují, že vývoj pokračuje příznivým směrem a počet profesionálních pěstounů i počty dětí v profesionálních rodinách rostou. Vždyť teprve v roce 1995 vzniklo prvních 6 profesionálních pěstounských rodin a nyní tabulka hovoří již o 451 dětech umístěných v profesionální pěstounské péči.

Profesionální pěstounské péče jako nový institut se zatím pojí se spoustou různorodých problémů. Který problém považují v praxi na Slovensku za největší?

- nedostatek financí v systému pro profesionální pěstounskou péči („*vyššia finančná podpora, aby tieto rodiny okrem starostí s deťmi, ktoré sú často*

naozaj ťažko zvládnuteľné, nemuseli bojovať aj o prežitie kvôli peniazom“)

- nedostatečná informovanosť – na strane verejnosti i u konkrétnych zájemcov o toto povolanie,
- problém v pracovne- právnej oblasti (*„zadefinovať, kto má aké povinnosti, za akých podmienok, kto má na čo nárok – jasné pravidlá“*),
- vzťahy a prístup pracovníkov detského domova (*„berú nás ako konkurenciu, robia nám „naschvály“ a chcú nás odradiť od výkonu starostlivosti“*),
- nejasnosti v legislatívnom nastavení inštitutu,
- problémy spojené s vyhľadávaním profesionálnych rodičov a ich výberom.
- silné citové navázanie (*„matka sa citovo naviazala na dieťa, keď muselo od nej odísť veľmi psychicky trpela, asi ako keby jej umrelo vlastné dieťa“*)

Z rozsáhlého výskumu je však pro mňa najzásadnejší celkové hodnotenie inštitutu profesionálnej pěstounské péče. Svůj subjektívny názor zde vyjádřili všichni zúčastnění. Mezi odpověďmi absolutně převážily kladné postoje k této formě péče o dítě. Vedení detského domova: *„Na základe našich krátkodobých skúseností, PR hodnotíme pozitívne – posun detí v každej vývinovej oblasti je evidentný, je priestor pre individuálnu starostlivosť o dieťa, pre jeho harmonický rozvoj.“* Profesionálni rodiče hodnotí takto: *„Profesionální rodičovství vnímam ako obohatenie, perspektívu pre deti z detských domov.“*, *„Myslím si, že je to dobrá myšlienka, no ľudia ju musia postupne prijať a to môže trvať aj desaťročia, pre deti z DeD by to bola šanca ako zažiť rodinu a byť lepšie pripravení pre život, vrátane vytvorenia vlastnej rodiny.“*

I když absolutně převážily kladné postoje, mnozí zainteresovaní si uvědomují, že je třeba mnoho věcí dále zlepšovat: *„Som za, aj keď je potrebné veľa vecí doriešiť – jeden problém vidím aj vo výbere a motivácii stať sa PR“*, *„ inštitút a myšlienka je dobrá, treba jasne zadefinovať pravidlá.“*

7 NÁVRH MODELU PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE V ČR

Zavedení profesionální pěstounské péče s sebou logicky nese potřebu řady legislativních i praktických opatření, zejména vytvoření administrativního, právního, provozního i odborného zázemí.¹⁰⁰ Níže uváděný návrh vhodného modelu vznikl po rozsáhlém srovnání nejrůznějších forem a podob profesionální pěstounské péče, na základě projektu autorů Věduny Bubleové, Jiřího Kovaříka, Hany Pazlarové a Renaty Janíčkové – Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny.¹⁰¹

Nejdříve považuji za nutné říci, že já osobně jsem jednoznačně přesvědčena o nutnosti zavedení profesionální pěstounské péče i u nás. Přála bych si totiž, aby pro opuštěné dítě existovala jiná varianta, než pobyt v nevhodném ústavním prostředí. Institut profesionální pěstounské péče za tuto jinou variantu umístění dítěte pokládám. Odborníci ze střediska náhradní rodinné péče se dají považovat také za zastánce zavedení profesionální pěstounské péče v ČR a za tímto účelem navrhli určitá doporučení vhodného modelu.

7.1 Právní předpoklady vzniku profesionální pěstounské péče

Profesionální pěstounskou péči bychom měli chápat, obdobně jako pěstounskou péči, tedy jako státem řízenou a kontrolovanou formu náhradní rodinné péče, která po dobu svého trvání zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do profesionální pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné profesionální pěstounské péče manželů, po dobu několika dnů až několika měsíců.

- **Legislativní rámec** – profesionální pěstounská péče by měla vycházet ze současných zákonů, vymezujících péči o děti žijící mimo vlastní rodinu.¹⁰² Je třeba novelizovat zákon o sociálně-právní ochraně dětí a vypracovat metodický pokyn nebo vyhlášku MPSV o provádění profesionální pěstounské péče. Jedná se zejména o rozšíření zákonem definované pěstounské péče při zachování současné právní úpravy. Doporučuje se u nás model používaný v ostatních zemích, kdy je profesionální pěstounská péče vykonávaná a garantovaná státem.
- **Kompetentní instituce** – při zajišťování profesionální pěstounské péče by měla být zachována hlavní role státu – státních orgánů pro výkon sociálně-právní ochrany dětí. Nestátní organizace a jiné subjekty by se měly podílet na této formě náhradní rodinné péče pouze v rozmezí svého pověření dle zákona o sociálně-

¹⁰⁰ <http://www.vzd.cz/konference-v-parlamentu-o-profesionalni-pestounske-peci> (ze dne 12. 1. 2010).

¹⁰¹ http://vzd.cz/sites/default/files/Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf (ze dne 16. 5. 2009).

¹⁰² zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995, o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů a právní předpisy o sociálním zabezpečení.

právní ochraně dětí.

7.2 Formy profesionální pěstounské péče

Dále autoři pro naše podmínky doporučují oproti například britskému modelu (viz kapitola 5.5.2) pouze dvě základní formy profesionální pěstounské péče:

1. **krátkodobá profesionální pěstounská péče** – délka trvání několik dnů až několik měsíců – je vhodná v případě probíhající krize v rodině nebo dojde-li k hospitalizaci rodiče a není nikdo, kdo by se o dítě postaral. Záměrem je poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů a zároveň pomoci dítěti překonat obtíže či jej ochránit v rodinném (neústavním) prostředí. V průběhu této péče by měla být stanovena komplexní sociální diagnóza a prognóza dítěte a započat nápravný, terapeutický a rehabilitační program.
2. **dlouhodobá profesionální pěstounská péče** – délka trvání několik měsíců až několik let – uplatňuje se v případě, že se po dobu trvání krátkodobé profesionální pěstounské péče nepodaří vyřešit situaci v rodině. Stále ale také zůstává zachována vazba na biologickou rodinu. Smyslem tohoto typu je diagnostika a terapie, náprava, rehabilitace a prevence.¹⁰³

7.3 Výběr a školení profesionálních pěstounů

Výběr profesionálních pěstounů by se měl řídit podle současného systému výběru a prověřování pěstounů a metodických pokynů. Příprava budoucích pěstounů by se pak neměla lišit od klasických kurzů příprav budoucích náhradních rodičů. Navíc by byl přiřazen speciální nastavbový kurz pro profesionální pěstounskou péči, který by zahrnoval například přípravu na komunikaci a spolupráci s biologickou rodinou, specifické zdravotní a sociální potřeby dětí (problematika závislostí, domácího násilí, život ohrožujících onemocnění, chronických nemocí apod.), příprava a realizace aktuálního výchovně-terapeutického plánu pro každé dítě. Vznikla by tak nová profese zvaná „pěstoun – terapeut“, který by měl být speciálně proškolen, seznámen v odborných kurzech s psychologií, pedagogikou, zdravotními a sociálně-právními okruhy problematiky těchto dětí, měl by projít speciálně zaměřeným sociálně-psychologickým výcvikem. V ideálním případě by byl již vystudovaný odborník v některém z těchto oborů.

Profesionální pěstouni – terapeuti se, podle názoru odborníků, mohou rekrutovat primárně ze dvou skupin zájemců:

¹⁰³ BUBLEOVÁ, V. a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: VÚPSV, 2002. Dostupné na: http://vzd.cz/sites/default/files/Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf (ze dne 16. 5. 2009).

- **zkušení pěstouni**, kteří již odchovali určitý počet dětí. Pro ně by měl být připraven individuální výcvik a po jeho ukončení by pečovali maximálně o 1 – 2 ohrožené děti v režimu krátkodobé pěstounské péče. Společně s rodinným sociálním pracovníkem (supervizorem) by se podíleli na přípravě a realizaci individuálního terapeutického a nápravného plánu pro každé dítě. Jejich finanční ocenění by bylo samozřejmě vyšší než v případě klasické pěstounské péče.
- **absolventi sociálně orientovaných oborů a pomáhajících profesí**, kteří se práci s ohroženými dětmi chtějí věnovat dlouhodobě. Pro ně by mělo vzniknout při katedrách sociální práce bakalářské studium „pěstoun-terapeut“, jehož podstatnou část by tvořil sociálně psychologický výcvik a praktické postupy osvědčené v dětské terapii.

Tento návrh se mi velice líbí. Předně, souhlasím s hlavní funkcí státu. Narozdíl od slovenského modelu, kde jsou profesionální pěstouni zaměstnanci jednotlivých ústavních zařízení, by u nás profesionální pěstouni měli být spíše v kompetenci státu. Myslím si totiž, že profesionální pěstounská péče by měla být řízena a kontrolována státními orgány stejně tak, jako například současná pěstounská péče. Úloha nestátních institucí (Natamy) by dle mého názoru mohla být také prospěšná ale pouze při realizaci dílčích služeb a ve spolupráci se státními orgány.

8 EXPERTNÍ ROZHOVORY

Pro dokreslení celé problematiky profesionální pěstounské péče jsem se rozhodla doplnit mou bakalářskou práci expertními rozhovory. Rozhovor je taková technika terénního sběru informací, při které jsou potřebné informace od zkoumaných osob získávány prostřednictvím záměrně cílených otázek, kladených dotazovanému (respondentovi) v rozhovoru vedeném tváří v tvář.¹⁰⁴ Dle Dismana patří technika rozhovoru spolu s dotazníkem mezi nejrozšířenější techniky terénního sběru informací.

Smyslem těchto expertních rozhovorů by mělo být zjištění názorů a postojů k problematice profesionální pěstounské péče osob, kterých by se mohl tento institut po zavedení do praxe přímo dotýkat. Chtěla jsem zjistit co si myslí o tomto institutu, zda považují za nutné jeho zavedení do našeho systému péče o opuštěné děti, či zda s ním naopak nesouhlasí.

¹⁰⁴ DISMAN, M. a kol. *Výbrané techniky sociologického výzkumu*. Praha: Svoboda, 1969, s. 222.

Ke splnění mého cíle v bakalářské práci, který zní představit tuto novou formu pěstounské péče je nutné se dobře teoreticky připravit, v rámci čehož jsem studovala odbornou literaturu a především sborníky a brožury, které vycházejí k této nové problematice a ze kterých jsem také čerpala při tvorbě mých teoretických východisek. Druhá část mého cíle, kdy bych chtěla poukázat na klady a zápory profesionální pěstounské péče bude dle mého mínění nejlépe splněna právě prostřednictvím expertních rozhovorů.

8.1 Výběr respondentů

Základním kritériem pro výběr mých respondentů byla předpokládaná znalost a orientace v problematice pěstounské péče, potažmo profesionální pěstounské péče. Snažila jsem se získat takové respondenty, kterých by se profesionální pěstounská péče mohla bezprostředně dotýkat, a zároveň by každý z nich podal svůj pohled na věc z jiné oblasti. Nejdříve jsem si vytipovala různé oblasti zabývající se náhradní rodinnou péčí a poté jsem zastupující organizace vyhledala pomocí internetu. Z řad odborníků jsem se snažila nalézt sociální pracovníci a soudce nebo právníka zabývající se problematikou dětí v náhradní péči. Proto jsem s žádostí o pomoc kontaktovala městský úřad ve Valašském Meziříčí a okresní soud ve Vsetíně. Nalezla jsem vhodné osoby pro expertní rozhovory a telefonicky jsem si s nimi domluvila schůzku. Je zcela zřejmé, že pohled na věc z druhé strany, té neodborné mi nejlépe podají stávající pěstouni. Při hledání vhodné pěstounské rodiny jsem se obrátila na Krajský úřad ve Zlíně na oddělení sociálně právní ochrany dětí. Díky němu mě poté zkontaktovala pěstounská rodina, ochotná mi pomoci.

Po pečlivém zvážení a také s ohledem na ochotu jednotlivých respondentů jsem zvolila tyto:

1. vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí – pracuje zde již 15 let, z toho 10 let přímo v úseku náhradní rodinné péče. Předtím pracovala jako sociální pracovníce ve výchovném ústavu pro mládež.
2. soudce okresního soudu ve Vsetíně – soudkyně opatrovnického soudu u pobočky ve Valašském Meziříčí.
3. pěstounská rodina – pěstouny jsou již 12 let, v současné době mají 6 dětí, z toho 4 v pěstounské péči. Před pěti lety poskytli krátkodobou péči třem starším sourozencům.

8.2 Otázky

Otázky pro expertní rozhovory se sociálním pracovníkem, soudcem a stávající pěstounskou rodinou byly vytvořeny na základě mých teoretických poznatků z předchozích kapitol. Expertní standardizovaný rozhovor je potom takový typ rozhovoru, při kterém jsou závazně

určeny otázky, ale i jejich formulace a jejich pořadí.¹⁰⁵ Všem respondentům jsem proto položila stejně formulované otázky v přesném pořadí. Všichni byli také dopředu upozorněni na tématické zaměření rozhovoru. Expertní rozhovory se sociální pracovníci a soudkyně se uskutečnily v únoru 2010 v prostředí jejich kanceláří. Rozhovor s pěstounskou rodinou se uskutečnil v lednu 2010 v jejich domácím prostředí.

Otázky zněly takto:

1. V čem spočívají podle Vás v současnosti největší problémy s náhradní rodinnou péčí o opuštěné děti v ČR?
2. Jaký je Váš názor na profesionální pěstounskou péči?
3. Co na profesionálním rodičovství shledáváte jako největší nedostatek, problém a naopak co považujete za pozitivní stránku?
4. Myslíte si, že je tato forma péče v našich podmínkách potřebná, měla by být u nás zavedena? Proč?
5. Dokázali byste si představit, že byste se sami stali profesionálním pěstounem? Pokud ne, co by Vám nejvíce bránilo?
6. Napadá Vás nějaký návrh na zlepšení institutu profesionální pěstounské péče? Například, který by zvýšil motivaci stát se profesionálním pěstounem?

8.3 Analýza rozhovorů

Analýzu a zpracování všech informací získaných z expertních rozhovorů jsem provedla kvantitativním rozbohem, který je prováděn technikou obsahové analýzy. Za obsahovou analýzu dle Dismana považujeme: „takovou techniku, která slouží objektivnímu, systematickému a kvantitativnímu popisu zjevného obsahu jakéhokoli sdělení.“¹⁰⁶ Nejdůležitější při této analýze je stanovení kvalitativních kategorií, do kterých se bude analyzovaný materiál zařazovat.

Na základě teoretických východisek a na základě obsahu a zaměření mé práce jsem si tedy předem stanovila pět hlavních jednotlicích kategorií.

Předem stanovenými kategoriemi jsou :

- Problémy v náhradní rodinné péči
- Výhody profesionální pěstounské péče
- Nevýhody profesionální pěstounské péče

¹⁰⁵ DISMAN, M. a kol. *Vybrané techniky sociologického výzkumu*. Praha: Svoboda, 1969, s. 222.

¹⁰⁶ DISMAN, M. a kol. *Vybrané techniky sociologického výzkumu*. Praha: Svoboda, 1969, s. 325.

- Zájem o výkon profesionálního rodičovství
- Podmínky zavedení profesionální pěstounské péče v ČR

Pro přehlednost jsem, po pečlivém prostudování všech získaných respondentských odpovědí a na podkladě mých pěti zvolených kategorií, vytvořila tuto tabulku. V tabulce jsou uvedeny názory respondentů na problematiku profesionální pěstounské péče, tak jak vyplynuly z provedených expertních rozhovorů.

Tab. 8.3.1 Výsledky rozhovorů

	sociální pracovníce	soudkyně	pěstounská rodina
Problémy v náhradní rodinné péči	Nedostatek zájemců či žadatelů o pěstounskou péči. Nespolečnost ústavních zařízení při zprostředkování náhradní rodinné péče.	Nedostatečnost zákonů, legislativy. Finanční závislost ústavních zařízení na počtu dětí.	Nepřesné zákony. Důraz se více klade na práva biologických rodičů, než na potřeby dětí.
Výhody profesionální pěstounské péče	Lepší spolupráce pěstounů – zaměstnanců s odborníky i s rodinami dětí. Možnost umístit do rodiny i větší sourozenecké skupiny.	Snížily by se počty dětí v ústavních zařízeních. Děti zde poznají daleko lépe chod domácnosti, rodiny než v ústavní péči.	Poskytnutí dítěti pomoc v nenadálé nouzi, do doby než se vyřeší problém.
Nevýhody profesionální pěstounské péče	Nedostatek vhodných zájemců. Nedostatečný počet odborníků k provázení rodin a k sanaci biologických rodin.	Citové navázání a strádání v případě, že se kontakty přeruší. Nespolečnost ústavy.	V případě střídání výchovného prostředí nemá dítě možnost navázat dlouhodobé vztahy.
Zájem o výkon profesionálního rodičovství	Pokud budou dobře nastavená pravidla, nemusel by být s nedostatkem zájemců problém.	Motivovat by mohla osvědčená cesta k dítěti a samozřejmě dobré finanční ohodnocení.	Pěstouni nemusejí být profesionálními pěstouny, aby poskytli plnohodnotnou pomoc dítěti, které potřebuje zázemí rodiny.
Podmínky zavedení profesionální pěstounské péče v ČR	Je vhodná jako další možnost řešení pro děti, které nemohou po určitou dobu vyrůstat ve vlastní rodině. Mohli bychom se inspirovat z	Určitě je potřebná. Podmínky by měly být přesně zákonem definovány. Předem dány profesní předpoklady. Měla by to vykonávat fyzická	Nejsme úplně přesvědčeni o nutnosti zavádět tuto službu. Zcela jistě ne pod záštitou soukromých institucí. Lépe informovat o této

	přístupu Slovenska.	osoba ve své domácnosti za vysoké pomoci psychologů, mediátorů, sociálních pracovníků.	možnosti péče o děti.
--	---------------------	--	-----------------------

8.4 Shrnutí

Předně, považuji za významné, že sociální pracovníce i soudkyně jsou přesvědčeny o nutnosti zavést tuto formu péče do našeho systému péče o děti. Pěstounská rodina si myslí, že není potřeba, protože i klasická pěstounská rodina bývá ochotna si vzít dítě do krátkodobější péče. Zde je spíše patrný strach pěstounů, že by profesionální pěstounská péče měla vytlačit naši dlouhodobou pěstounskou péči.

Z provedených rozhovorů vyplynulo, že nespornou výhodou profesionální pěstounské péče pro dítě je seznámení dětí s chodem domácnosti, nabídnutí rodinného zázemí většímu počtu dětí, než doposud. Soudkyně tuto novou formu označila jako vhodnou možnost, která by vedla ke snížení vysokého počtu dětí v ústavech. Díky profesionální pěstounské péči by mohly být dle sociální pracovníce snáze vyhledány rodiny pro velké sourozenecké skupiny. Výhodou oproti dlouhodobé pěstounské péči bude jistě také větší ochota ke spolupráci s odborníky a také s původní rodinou dítěte. Otevírá se tak prostor pro práci s biologickou rodinou dítěte, její sanaci a možnost návratu dítěte zpět do rodiny. Pěstouni se domnívají, že je tato forma vhodná především na vyřešení krize v rodině, tedy jako krátkodobé řešení. Dle mého názoru by byla tato forma profesionální pěstounské péče nejnáze aplikovatelná právě při spolupracujících rodinách v přechodných krizích. V těchto případech by mohlo dojít k rychlejšímu vyřešení situace a dítě by ani nemuselo poznat ústavní zařízení. Avšak, aby tato forma péče mohla být ku prospěchu, musí fungovat sanace biologických rodin. Úspěšnost profesionální pěstounské péče u nás vidím tedy velice závislou na větším rozvoji systematické práce s rodinou, její sanaci a včasnou podporu.

Stejně jako v teoretických východiscích i z rozhovorů vyplynulo jako největší nedostatek profesionální pěstounské péče možné citové navázání a nemožnost navázat kvalitní dlouhodobé vztahy. Dle názoru Sobotkové mají všechny děti potřebu sdílené budoucnosti, potřebu patřit do rodiny trvale a v tomto ohledu tedy profesionální pěstounská péče neuspokojuje dítěti potřebu jistoty a otevřené budoucnosti se svými pečovateli. V této souvislosti však Formánek a Vrtbovská uvádějí, že: „Dítě, které již má zkušenost s jedním zdravým citovým připoutáním k určité osobě, dokáže snáze převést toto citové pouto na někoho jiného a celkově se mu bude lépe dařit formovat další citové vazby.“

Případné překážky spojené s touto formou péče o děti odbornice spatřovaly v nedostatku vhodných pěstounů a také v nedostatku psychologů, sociálních pracovníků, mediátorů a dalších odborníků k provázení rodin. Soudkyně dále vyjádřila obavu či podezření na možnost, že ústavy nebudou chtít spolupracovat a děti si budou chtít udržet. O nespolupracujících ústavech se zmínila i sociální pracovnice. Překvapivé pro mne bylo, že pěstounská rodina hodnotila velice negativně a s nedůvěrou organizaci Natama a viděla ji spíše jako problém institutu profesionální pěstounské péče. Myslím si, že celkový pohled pěstounské rodiny na profesionální pěstounskou péči byl tímto velice negativně ovlivněn.

Všichni tři z mých respondentů se shodli na tom, že je potřeba věnovat se vhodnému nastavení a podmínkám. Profesionální pěstounská péče musí být definována zákony, přesně legislativně upravena. Musí být předem dány profesní předpoklady k výkonu tohoto zaměstnání a stanovena výše odměny. Myslím, že tento názor odbornic odpovídá navrženému modelu, který je popsán v teoretických východiscích v kapitole 7. Sociální pracovnice by uvítala, kdybychom se při tvorbě našich podmínek inspirovali slovenskou profesionální pěstounskou péčí. Například Koluchová a Sobotková doporučují u nás začínat s profesionální pěstounskou péčí velmi uvážlivě, s využitím našich dlouhodobých výzkumů, odborníků i zkušených pěstounů tak, abychom respektovali skutečná práva dětí a aby jejich psychické potřeby byly opravdu naplňovány.¹⁰⁷ Zastánkyně profesionální pěstounské péče Svobodová: „Prosazení tohoto modelu, který je našim klíčovým tématem, je věc politická, posléze legislativní.“¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ KOLUCHOVÁ, J., SOBOTKOVÁ, I. Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi*. 1/2004, s. 13-15.

¹⁰⁸ SVOBODOVÁ, M. Proměna náhradní výchovné péče stojí na třech pilířích. *Sociální práce*. 2/2003, s. 46-49.

ZÁVĚR

Těžko budeme hledat člověka, který by nesouhlasil s tím, že pro dítě je lepší vyrůstat v přijímající rodině, než v kolektivním zařízení. Jaké možnosti ale jsou, aby v ústavech nebyly děti zbytečně? Nad touto otázkou jsem se po celou dobu mé práce zamýšlela. Bakalářská práce popisuje stávající formy péče o dítě a také jsou zde zmiňovány hlavní nedostatky ústavní péče. Je zcela nesporné, že systém péče o opuštěné děti, tak jak je nyní nastaven, je potřebné transformovat a vylepšit pro větší blaho dítěte. Myslím si, že zavedení profesionální pěstounské péče by ušetřilo mnoha dětem traumatické zážitky z pobytu v dětských domovech. Tento druh pěstounské péče v našem systému náhradní rodinné péče tedy citelně chybí.

Cílem mé bakalářské práce bylo představit novou formu profesionální pěstounské péče, jako alternativu k nevyhovující ústavní péči, vyzdvihnout její hlavní výhody a také poukázat na nedostatky nebo překážky, které brání zavedení této péče u nás – pokud jsou. Věřím, že se mi podařilo sebe i čtenáře své práce dostatečným způsobem seznámit s profesionální pěstounskou péčí. Doufám také, že jsem na podkladě teoretických východisek a expertních rozhovorů obsáhla všechny hlavní klady i zápory tohoto institutu. Přestože jsem se přesvědčila, že se s profesionální pěstounskou péčí pojí mnohé nevýhody jsem o potřebě jejího zavedení stále přesvědčena. Musím ale říci, že zpočátku jsem byla z této nové formy péče více nadšená. Nyní, po dopsání bakalářské práce již profesionální pěstounskou péčí nepovažuji za tak „všespasitelskou“. Avšak domnívám se, že i kdyby měla profesionální pěstounská péče v tomto ohledu pomoci jen jednomu dítěti má smysl se pokusit o její zavedení do praxe systému péče o opuštěné děti a nabídnout tak další alternativní řešení k ústavnímu zařízení. Pevně věřím, že v budoucnu bude profesionální pěstounská péče do naší praxe zavedena a bude na ní nahlíženo jako na vhodný krátkodobý prostředek, který umožní práci na sanaci původní rodiny. Každé dítě má totiž právo vyrůstat v láskyplném a přijímajícím prostředí rodiny a nikoli trávit dětství v instituci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÉ ZDROJE

- ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. 119 s. ISBN: 80-7178-578-4.
- BADINTER, E. *Materská láska*. 1. vyd. Bratislava: Aspekt, 1998. 277 s. ISBN 80-85549-04-2.
- BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5.
- BUBLEOVÁ, V. a kol. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2009.
- BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Prohlášení neziskových organizací ke stavu systému náhradní péče o dítě a rodinu. *Náhradní rodinná péče*, 2/2003. ISSN 1212-3765.
- BUBLEOVÁ, V. a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče VÚPSV, 2002.
- DISMAN, M. a kol. *Vybrané techniky sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1969. 759 s. ISBN 25-048-69.
- FILADELFIOVÁ, J. *Zvyšovanie kvality poskytovania starostlivosti a výchovy deťom v detských domovoch- zameranie na profesionálne rodiny zamestnancov*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. 2008.
- GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
- HOMOLA, M. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: SPN, 1973. 266 s.
- KOLUCHOVÁ, J. Z výsledků dlouhodobých výzkumů pěstounských rodin. *Pediatric pro praxi*, 3/2003, s. 118-120. ISSN - 1213-0494.
- KOLUCHOVÁ, J., SOBOTKOVÁ, I. Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči. *Pediatric pro praxi*, 1/2004, s. 13-15. ISSN - 1213-0494.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008. 112 s. ISBN 978-80-7367-504-2.
- MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. 184s. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z., LANGMAIER, J. *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1981. 218 s.

ISBN 0107081.

- MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.
- *Národní koncepce sociální politiky*. Praha: MPSV, 2005.
- PAZLAROVÁ, H. Nové formy pěstounské péče v zahraničí. *Náhradní rodinná péče*. 1/2003. s. 26 – 28.
- SCHNEIBERG, F. Ne všechny děti mohou do náhradní rodinné péče. *Sociální práce*, 2/2003, s. 52 – 53. ISSN 1213-6204.
- SOBOTKOVÁ, I. Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. *Náhradní výchova dětí - možnosti a meze*. Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 113 – 121.
- SOBOTKOVÁ, I. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. 1. vyd. Praha: MPSV, 2003, 142 s. ISBN 80-86552-62-4.
- SVOBODOVÁ, M. Proměna náhradní výchovné péče stojí na třech pilířích. *Sociální práce*. 2/2003, s. 46-49.
- SVOBODOVÁ, M., VRTBOVSKÁ, P. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha: DOM, 2002.
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠLESINGEROVÁ, K. Děti do tří let v evropských ústavech. *Náhradní rodinná péče*, 3/2004, s. 22-23. ISSN 1212-3765.
- ŠPORCOVÁ, I., WINKLER, J. Potřeby dítěte a náhradní výchovná péče. *Sociální práce*. 2/2003, s. 54-69. ISSN 1213-6204.
- VRTBOVSKÁ, P. Funkční biologická rodina je nenahraditelná pro výchovu dětí. *Sociální práce*. 1/2006, s. 46-49. ISSN 1213-6204.
- VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*. Natama, 2005.

internetové zdroje:

- www.mpsv.cz
- www.dom-os.cz
- <http://web.changenet.sk>
- www.triada-centrum.cz
- www.vzd.cz

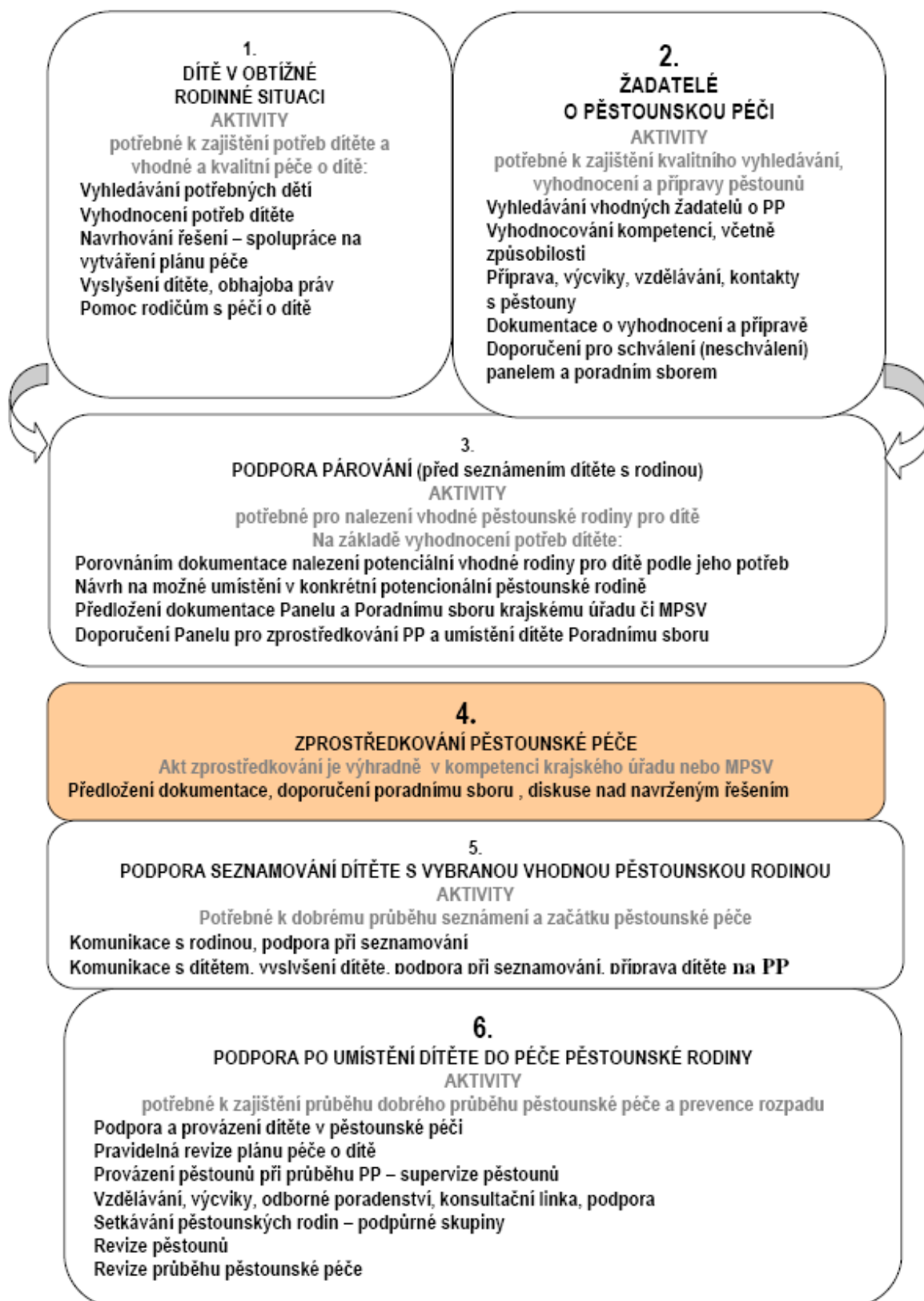
- www.triada-centrum.cz
- www.adoptce.com
- <http://babetko.rodinka.sk>
- www.rodina.cz
- <http://natama.cz>
- www.sspr.gov.sk

PŘÍLOHY

1. Přehled aktivit potřebných pro realizaci profesionální pěstounské péče v pojetí organizace Natamy
2. Organizace Návrat a popis jejich přípravy profesionálních náhradních rodičů na Slovensku
3. Expertní rozhovory se sociální pracovníci, soudkyní a pěstounskou rodinou

PŘÍLOHA Č. 1¹⁰⁹

PŘEHLED AKTIVIT POTŘEBNÝCH PRO REALIZACI MODERNÍHO POJETÍ PP

¹⁰⁹ VRTBOVSKÁ, P. *Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti*, Praha: Natama, 2005, s. 37. Dostupné na: http://www.dom-os.cz/files/Modern_pojet_PP_2005_s_MV.PDF

PŘÍLOHA Č. 2

Organizace Návrat

Obdobným způsobem jako se v České republice snaží prosazovat profesionální pěstounskou péči nestátní organizace NATAMA, tak funguje i na Slovensku organizace Návrat. Je to nezisková organizace, která se od roku 1993 zabývá náhradní rodinnou péčí a která stála u zrodu profesionální pěstounské péče na Slovensku. Prosazuje a podporuje návrat opuštěných dětí z dětských domovů do rodin. Návrat jako specializovaná organizace poskytuje náhradním rodinám komplex služeb, které provázejí rodiče na cestě od prvotní myšlenky na přijetí dítěte až po realizaci rodičovství. Nabízí celou škálu podpůrných služeb podle individuálních potřeb rodiny. Toto spektrum zahrnuje specializované psychologické, pedagogické a sociální poradenství, terapeutické služby.

Návrat poskytuje především tyto služby:

- vyhledávání nových náhradních rodin
- příprava na náhradní rodičovství a zprostředkování náhradní rodinné péče
- podpora náhradních rodin

„Návrat“ pořádá pro profesionální pěstounské rodiče zvláštní pětidenní přípravy, které jsou poněkud odlišné od běžných příprav. Jejich kompletní program je zde také obsažen. Návrat, v rámci svých možností poskytuje další možnosti vzdělávání, poradenství, asistenty do rodin a pobyty. V roce 2008 absolvovalo kompletní přípravu na náhradní rodičovství prostřednictvím Návratu 190 osob. Realizovali 11 skupinových příprav na náhradní rodičovství a uskutečnili 3 tréninkové moduly přípravy na profesionální rodičovství, kterých se zúčastnilo 32 osob.¹¹⁰ Dále zde pro přesnější představu uvádím popis přípravy profesionálních pěstounských rodin, tak jak v současnosti probíhá ve Slovenské republice.

Trénink pro profesionální náhradní rodiče

Rozsah základního tréninku je 40 hodin po dobu jednoho pětidenního soustředění.

Účastníci tréninku jsou:

- žadatelé o profesionální náhradní péči, kteří mají vyřízeny všechny administrativní podklady a jsou posouzeni jako "vhodní" profesionální rodiče,
- profesionální rodiče, kteří už mají v péči děti,

---

¹¹⁰ Návrat- výroční zpráva za rok 2008 Dostupná na:
http://web.changenet.sk/aa/files/4221973d3c28b786b2f06b680c02cab0/NAVRAT_VS_2008_web.pdf

- partneři profesionálních rodičů, kteří z právního hlediska nemají závazek vůči dětem, ale psychologicky jsou ve stejné roli, jako rodič - zaměstnanec,
- děti "vlastní i profesionální", které budou mít zabezpečený samostatný program po dobu programu rodičů.

Obsah tréninku

1. Seznámení a organizace tréninku (4 hod.)

První blok programu bude mít přirozený seznamovací charakter. Organizační pokyny budou orientovány hlavně na to, aby rodiče věděli, v jaké skupině budou mít děti. Následný blok bude zaměřený na hlubší seznámení se rodičů navzájem, přičemž využijeme různě zaměřené techniky i různé úrovně komunikace.

2. Sebe poznání - sebe obraz (6 hod.)

Tomuto tématu spolu s identitou budeme věnovat největší pozornost. Považujeme za důležité, aby rodiče porozuměli více sobě, svým motivům, rozmýšleli o svých hodnotách. Rádi bychom jim zprostředkovali větší sebe přijetí.

3. Identita rodiče a dítěte (6 hod.)

Dítě, které přijde do profesionální, tedy náhradní rodiny, má za sebou svoji minulost, svoje vztahy, je osobností. Často má za sebou těžší zážitky než průměrný dospělý člověk. Mnoho náhradních rodičů mají tendenci minulost dítěte ignorovat, případně ji až negovat – udělat za dosavadním životem dítěte hrubou čáru. V tomto bloku zprostředkujeme rodičům pohled i do jejich minulosti, na pozitivní i negativní zkušenosti. Budeme se zabývat jejich vztahem k jejich rodičům. Budeme hledat způsoby, jak dítěti pomoci vyrovnat se s jeho problematickou minulostí, přijat současné postavení v nové rodině. Jak posilovat jeho sebevědomí a pocit identity vůči tomu, co je zdravé a přirozené v životě dítěte.

Další oblastí je identifikování se s rolí profesionálního rodiče a co obnáší. Profesionál a rodič - dá se říci, že se tyto dvě role navzájem vylučují a i když se budeme snažit hledat průniky mezi nimi, bude to neustálým hledáním a stále budeme nacházet rozpory a narážet na ně.

4. Obranné mechanismy (3 hod.)

Každý z nás je používá v hojně míře a často nerozumíme vlastním reakcím v roli rodiče, nechceme reagovat negativně, ale neumíme překročit svůj stín. V tomto bloku chceme poskytnout rodičům lehký teoretický vhled do obranných mechanismů s následným rozmýšlením o tom, které obranné mechanismy používáme, případně proč.

5. Komunikace (9 hod.)

Téma komunikace se bude prolínat i jinými tématy a více technik při sebepoznávání budou souviset s komunikací. Zaměříme se na komunikaci mezi rodičem a dítětem, budeme se snažit

jim poskytnout informace, jak vnímá dítě různé způsoby komunikace rodiče. V další části se budeme věnovat řešení konfliktů. Zvýšenou pozornost budeme věnovat používání otázek.

6. Adaptace (6 hod.)

Při příchodu dítěte do nové rodiny mají před sebou rodiče i dítě náročné adaptační období, ve kterém se rozhoduje o budoucím soužití. Na toto téma dostanou rodiče samostatný manuál, který by jim měl přiblížit, jaké různé faktory hrají roli v adaptační fázi a s jakými různými projevy může dítě vyrukovat. Na tréninku se tomuto tématu budeme věnovat převážně formou případových studií, které budou mít možnost nanést samotní rodiče. Nabídneme rodičům hry, které mohou uplatnit v různých situacích s dětmi, zaměřené na povzbuzení, na přirozený tělesný kontakt s dítětem. Spolu budeme uvažovat o tom, jak dávkovat dětem svobodu, aby jim neublížila.

7. Biologičtí rodiče (6 hod.)

Vztah k biologickým rodičům je samostatnou a často bolestivým tématem souvisejícím s identitou dítěte a rolí náhradního rodiče.

Formy práce

Vzhledem k počtu účastníků budeme využívat práci v komunitě a při některých technikách se budeme dělit do dvou skupin. Rozličné techniky jsou návrhem a budou aktualizovány podle složení skupiny a potřeb, které vyvstanou v průběhu tréninku.

PŘÍLOHA Č. 3

Expertní rozhovory

Odpovědi vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí:

Otázka č. 1 V čem spočívají podle Vás v současnosti největší problémy s náhradní rodinnou péčí o opuštěné děti v ČR?

Nedostatek zájemců či žadatelů o pěstounskou péči. Mám v evidenci jedny, maximálně dvoje žadatele o pěstounskou péči za rok, přitom u osvojení je číslo mnohem větší.

V praxi také narážíme na nespolupráci dětských domovů při možnosti zprostředkování náhradní rodinné péče, rádi si děti „drží“, zaznamenali jsme dokonce i manipulaci s dětmi a přesvědčování, že v ústavu mají lepší podmínky. Co se týká materiálních podmínek, může to být často i pravda ale to děti až tolik nepotřebují. Nevím, možná je to tím, že neexistuje jednotná metodika – péče o ohrožené děti je roztržštěná pod několik ministerstev.

Otázka č. 2 Jaký je Váš názor na profesionální pěstounskou péči?

Jsem určitě pro. Pokud by pěstouni byli „zaměstnanci“, bylo by možná snazší je přimět ke spolupráci s odborníky i s rodinami dětí, přijmout odbornou pomoc. Podle mého názoru by měli pěstouni mít stanovenou povinnost spolupracovat průběžně s odborným pracovištěm a s tímto vědomím, že tuto povinnost mají, by přijímali děti, byla by to vlastně jakási supervize pro pěstouny. Zároveň by se ale musela zvednout kvalita odborného provázení těchto rodin. Myslím tím hlavně větší počty odborníků i sociálních pracovníků, prostě komplexní systém služeb na podporu profesionálních pěstounů a na sanaci biologických rodin.

Otázka č. 3 Co na profesionálním rodičovství shledáváte jako největší nedostatek, problém a naopak co považujete za pozitivní stránku?

Bojím se, že bude nedostatek vhodných zájemců o profesionální pěstounskou péči. Pokud ale budou dobře nastavená pravidla, nemusely by být problémy třeba jako na Slovensku, kde mají profesionální rodiny a ti jsou zaměstnanci dětských domovů. Podle toho co jsem se doslechla od svých kolegyně mají na Slovensku údajně dostatek zájemců, tak nevím. U pěstounů je veliká neochota spolupracovat s primární rodinou dítěte, profesionální rodiče by však do tohoto vztahu vstupovali jinak, s vědomím, že práce s biologickou rodinou je nedílnou součástí jejich povolání. S profesionálním rodičovstvím by asi také odpadl problém s umístěním do náhradní rodinné péče velkých sourozeneckých skupin společně. Nyní je téměř nemožné najít společnou rodinu pro více než dvě děti.

Otázka č. 4 Myslíte si, že je tato forma péče v našich podmínkách potřebná, měla by být u nás zavedena? Proč?

Určitě ano. Byla by to další možnost řešení pro děti, které po určitou dobu nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Možná i pro ty větší sourozenecké skupiny dětí.

Otázka č. 5 Dokázali byste si představit, že byste se sami stali profesionálním pěstounem? Pokud ne, co by Vám nejvíce bránilo?

Ne, ale pouze s ohledem na můj věk. Kdybych byla mladší, možná ano. Určitě bych o tom více přemýšlela.

Otázka č. 6 Napadá Vás nějaký návrh na zlepšení institutu profesionální pěstounské péče? Například, který by zvýšil motivaci stát se profesionálním pěstounem?

Docela se mě líbí ten vzpomínaný přístup Slovenska. Určitě bychom mohli od nich něco převzít například sjednocení péče o ohrožené děti pod jedno ministerstvo a nebo jak u nich fungují profesionální rodiny přímo při dětských domovech.

Odpovědi soudkyně u opatrovnického soudu:

Otázka č. 1 V čem spočívají podle Vás v současnosti největší problémy s náhradní rodinnou péčí o opuštěné děti v ČR?

Jednoznačně v legislativě. Základem jsou nedostatečné zákony. Také postavení ústavů, výkon ústavních zařízení je závislý na financích, náhradní rodinná péče je pro ně problém. Existuje potom nechuť ústavních zařízení hledat nebo spolupracovat při zprostředkování náhradní rodinné péče. Každé zařízení je přímo závislé na počtu dětí. Pokud budou mít v péči dvacet dětí, dostanou od státu více financí, než to zařízení, kterým se podaří deset dětí z dvaceti umístit do náhradní rodinné péče. I pro deset dětí si musí ústav udržet své stále zaměstnance.

Otázka č. 2 Jaký je Váš názor na profesionální pěstounskou péči?

Pokud chápu správně profesionální pěstounskou péči jako pohotovostní rodinu připravenou kdykoliv vzít dítě do své péče, pak by to nebylo špatné. Všechno by však muselo být finančně zabezpečeno. Dány podmínky v ohodnocení pěstouna. V tom případě budu samozřejmě očekávat profesionální služby a připravenost pěstounů. Určitě by to ale nemuselo být od věci.

Otázka č. 3 Co na profesionálním rodičovství shledáváte jako největší nedostatek, problém a naopak co považujete za pozitivní stránku?

Myslím si, že pozitivní stránka je, že dítě pozná chod domácnosti, jak to chodí v rodině, pozná domácí práce. Nedávno jsem měla možnost mluvit se staršími dětmi z jednoho dětské domova. A jeden chlapec mi řekl, že se mu v domově líbí, má spoustu aktivit a kroužků, což doma vůbec neměl. Ale s čím se vůbec neseťkává jsou domácí práce, především práce kolem zahrady. To mu nikdo neukázal a jeho by to tak zajímalo. Takže v pěstounské péči pozná dítě daleko lépe celkový chod domácnosti než v ústavní péči. A problémem by mohlo být citové strádání nebo spíš citové navázání mezi dětmi a pěstouny. V případě, že se vrátí dítě do své rodiny tak to by mělo být v pořádku. Nevím, když si představím, že budou profesionální pěstouni specializovaní pro děti do deseti let, do patnácti let, atd. Tak potom budou děti přecházet z jedné pěstounské rodiny do další a kontakty se uměle přeruší, dítě pak může citově strádat. Dospělí si možná lépe zvyknou. Naučí se neangažovat se až tak moc citově. Určitě ale bude potřebná práce psychologa.

Otázka č. 4 Myslíte si, že je tato forma péče v našich podmínkách potřebná, měla by být u nás zavedena? Proč?

Ano, vylidnily by se ústavní zařízení. Pokud však budu přemýšlet dopředu, může být i nějaký lobing ústavů. Potřebné je to určitě, právě, že pěstounská péče ukáže dětem daleko více než sebelepší ústav.

Otázka č. 5 Dokázali byste si představit, že byste se sami stali profesionálním pěstounem? Pokud ne, co by Vám nejvíce bránilo?

Celkem by se mi to i líbilo, možná by to bylo lepší jak všechny tyto spisy. Tím samozřejmě nechci nijak zlehčovat výchovu dětí. Ale ano, zcela bych si to uměla představit.

Otázka č. 6 Napadá Vás nějaký návrh na zlepšení institutu profesionální pěstounské péče? Například, který by zvýšil motivaci stát se profesionálním pěstounem?

Ale určitě musí platit co jsem již říkala. Profesionální pěstounská péče musí být přesně dána zákonem, přesně určeny podmínky kde a kdo ji může vykonávat. Měla by to tedy být fyzická osoba ve své vlastní domácnosti. Důležitá je ta domácnost, ne že bude pěstounská péče vykonávána v nějakém zařízení, potom to stále bude péče v zařízení. Taky musí být jasně dané profesní předpoklady. Abychom věděli jestli může být profesionálním rodičem vysokoškolsky vzdělaný člověk nebo kuchařka. Motivovat další pěstouny by mohlo, kdyby viděli, že tato cesta k dítěti se osvědčila.

Odpovědi pěstounské rodiny:

Otázka č. 1 V čem spočívají podle Vás v současnosti největší problémy s náhradní rodinnou péčí o opuštěné děti v ČR?

Za největší problém s náhradní rodinnou péčí považujeme nepřesné zákony, které se dají vykládat různými způsoby. Také jsme se na vlastní kůži mohli přesvědčit, že se stále dává větší důraz na práva biologických rodičů než na potřeby dětí.

Otázka č. 2 Jaký je Váš názor na profesionální pěstounskou péči?

My s tím nesouhlasíme, hlavně proto, že vůbec nesouhlasíme s Natamou. Slyšela jsem od jiných pěstounů, že chtějí naprosto zničit trvalou pěstounskou péči. Jako paralelní péče s dlouhodobou pěstounskou péčí by byla v některých ojedinělých případech vhodná. Ale určitě ne jako jediný způsob péče o opuštěné děti. Ano, kdyby se zachovala současná pěstounská péče a zároveň k tomu profesionální pěstounská péče pouze ale pro zvláštní případy dětí tak ano. Hlavně si myslím, že hodně pěstounů o tom ještě ani nikdy neslyšelo. My jsme se o tom dozvěděli nedávno a to úplně náhodou od známých. Takže by se mělo začít nejdříve vůbec informovat, že něco takového může existovat.

Otázka č. 3 Co na profesionálním rodičovství shledáváte jako největší nedostatek, problém a naopak co považujete za pozitivní stránku?

Největším nedostatkem je putování dítěte z rodiny do rodiny. Dítě prostě nemá možnost navázat dlouhodobé vztahy, což se mu přenáší do dospělosti a jeho dalšího života. Dokonce i v ústavu může dítě navázat hezký vztah třeba s jednou tetou. Navíc každá rodina uznává jiné priority, ve kterých se dítě nemůže pak zodpovědně zorientovat. Myslím, že důsledkem toho může být klidně i výchova rozpolcené osobnosti. Za jediné pozitivum považujeme situaci, kdy může pomoci dětem v nenadálé nouzi do doby, než se vyřeší problém. Je hodně rodin, které mají nějaké problémy a děti by aspoň nemusely tu dobu čekat v ústavu. Samozřejmě s tím, že můžeme očekávat, že se situace brzy nějak vyřeší.

Otázka č. 4 Myslíte si, že je tato forma péče v našich podmínkách potřebná, měla by být u nás zavedena? Proč?

Jako myšlenka je to asi dobrá ale teď ještě jestli to budou všichni taky dobře zvládat. Určitě by to chtělo čas aby si všichni zvykli. Nejsme úplně přesvědčeni o nutnosti zavádět tuto službu. Vždyť současnou dlouhodobou pěstounskou péčí nám závidí celý svět a nechtěli bysme

o ní přijít.

Otázka č. 5 Dokázali byste si představit, že byste se sami stali profesionálním pěstounem? Pokud ne, co by Vám nejvíce bránilo?

Nemusíme být profesionálními pěstouny, abychom poskytli plnohodnotnou pomoc jakémukoliv dítěti, které potřebuje zázemí rodiny. I když nás nikdo nenazývá profesionálními pěstouny, obrátili se na nás s žádostí, abychom poskytli provizorní péči třem sourozencům. Pokud nějaké dítě potřebuje, tak se vždy najdou nějakí pěstouni, kteří mu poskytnou dočasnou péči. Například, když má rodina osm dětí v pěstounské péči, není pro ni žádný problém vzít si další dvě děti, pokud potřebují jejich pomoc.

Otázka č. 6 Napadá Vás nějaký návrh na zlepšení institutu profesionální pěstounské péče? Například, který by zvýšil motivaci stát se profesionálním pěstounem?

No nevím, špatné světlo na ni vrhá organizace Natama. Slyšeli jsme, že je to nečistá hra s mnoha penězi. I s dalšími pěstouny jsme se shodli, že bychom se nesvěřili do rukou této podivné organizace. Nemáme v ní prostě důvěru. Pokud by se něco takového zavádělo, tak by měl mít všechny pravomoce stát a ne nějaká soukromá instituce. Navíc taková práce se nedá dělat pro peníze. Při motivaci mě hnedka napadlo dobré finanční ohodnocení, jenže tato práce se prostě nedá dělat za peníze.